

Göçün İzinde Almanya İzlenimleri

Doç. Dr. Harun Göçerler

 ÖZGÜR
YAYINLARI

Göçün İzinde Almanya İzlenimleri

Doç. Dr. Harun Göçerler

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgur yayinlari.com

✉ info@ozgur yayinlari.com

Göçün İzinde Almanya İzlenimleri

Doç. Dr. Harun Göçerler

Language: Turkish

Publication Date: 2026

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-8562-69-9

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1169>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Göçerler, H., (2026). *Göçün İzinde Almanya İzlenimleri*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1169>. License: CC-BY-NC 4.01

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgur yayinlari.com/>

*2025 Yılında aramızdan ayrılan öğrencim İsmail
Taner SOFU anısına...*

Sunuş ve Teşekkür

On yıllardır Almanya’da yaşamakta olan Türk göçmenlerin Almanya ile Türkiye arasında 30 Ekim 1961’de imzalanan İşçi Göçü Anlaşması ile başlayan hikâyesi sadece ekomonik ve sosyal boyutuyla değil aynı zamanda edebiyat, müzik, eğitim ve daha birçok boyutuyla milyonlarca insanımızın yaşamında köklü değişimler yaratmış bir süreçtir. İşçi Göçü olgusu zaman içinde üniversitelerimizde bulunan Alman dili ve edebiyatı bölümlerinin ders içeriklerinin de vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Yükseköğrenimlerinde bu konu ile ilgili olarak edindikleri bilgilerden hareketle öğrencilerimizde oluşan merak duygusu onlarda Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün ÜNİDES Projesi’ne başvurmalarının en büyük tetikleyici unsuru olmuştur.

Öğrencilerimizin yerel bir proje çalışması ile başlayan araştırma süreci, 2025 yılında “*Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya*” projesinin kabul edilmesi sonucunda uluslararası bir nitelik kazanarak onlara unutamayacakları bir deneyim, bilinç ve empati kazanma imkanı sundu. Almanya’nın Köln, Duisburg ve Berlin şehirlerinde Türk göçmenlerle yapılan görüşmeler, onların yaşam şartlarının gözlemlenmesi, Alman kültürünün onların yaşamlarına etkileri, göç sürecinde yaşanan zorluklar ve olumlu deneyimleri yerinde görüp anlamının öğrencilerimizin konuya bakış açılarını ne derece

farklılaştırdığını ve derinleştirdiğini görmek beni bu kitabı hazırlamak konusunda en motive edici noktalar oldu.

TNKÜ Türk-Alman Öğrenci Topluluğu akademik danışmanı olarak projemiz çerçevesinde benim de içinde bulunduğum ziyaretlerde video röportaj yoluyla elde edilen verilerin Türk göçmenlerin geçmiş yaşantılarından yola çıkarak günümüz Almanya'sına güncel bakışlarını sunma konusunda önemli bir somut kaynak oluşturacağı kanısındayım.

Bu anlamda Almanya'ya göç etmeyi düşünenlere ve oradaki yaşam hakkında fikir edinmek isteyenlere güncel bir kaynak olacağını umduğum bu kitabın hazırlanması için zemin oluşturan başta Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne, Tekirdağ Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'ne ve değerli personelleri Ümit KÜHRAM ile Esin SAVAŞ'a, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu öğretim üyesi Doç. Dr. Neriman Nüzket ÖZEN'e teşekkürü borç bilirim.

Ülkemizi yurt dışında başarıyla temsil eden ve projemizde emeği geçen yüksek lisans öğrencilerimiz Zeynep KARACA, Eray AYDIN, Hilal ADA, lisans öğrencilerimiz Yusuf DOĞAN, Metehan UZUN, İsmet Can KOÇMAN, Rojin DEMİR, Bahar YILDIZ, İsmail Taner SOFU, Dilan ACAR'a üniversitemiz ve bölümümüz adına teşekkür ederim.

En büyük teşekkürü hak eden Türk-Alman Öğrenci Topluluğu başkanı ve başkan yardımcısı olan öğrencilerim Ahmet Turan YILMAZ, Yıldız İlayda DÜZELe yerel ve uluslararası projelerimizin her aşamasında sağladıkları öz verili katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Doç. Dr. Harun GÖÇERLER

İçindekiler

Sunuş ve Teşekkür	iii
1. Giriş	1
Konu, Kapsam, Amaç	6
Çalışmanın Özgün Değeri	7
Almanya'ya Türk Göçünün Tarihsel Gelişimi	8
2. Yöntem	17
Video Görüşmesi Verilerinin Toplaması	17
Veri Analizi Yöntemi	18
3. Bulgular ve Yorumlar	19
İlk Yılların Zorlukları ve Uyum Süreci	19
Aile ve Kuşaklar Arası İlişkiler	23
Eğitim ve Mesleki Uyum	26
Eğitim Süreçleri ve Nesiller Arası Deneyimler	29
Kimlik, Aidiyet ve Çifte Kültür Deneyimi	32
İş Hayatı ve Sosyo-Ekonomik Koşullar	34
Eğitim ve Yeni Nesillerin Deneyimleri	37
Kültürel Kimlik, Aidiyet ve Çifte Kimlik Sorunu	40
Gelecek Beklentileri ve Yeni Kuşakların Yönelimi	43
Ortak Deneyimlerin Yansımaları	46

Türkiye'ye Dönüş ile İlgili Düşünceler	49
“Almanca” Kavramına Bakış	53
4. Projede Görev Alanların İzlenimleri	57
Harun GÖÇERLER'in İzlenimleri	57
Neriman NÜZKET ÖZEN'in İzlenimleri	58
Ümit KÜHRAM'ın İzlenimleri	59
Esin SAVAŞ'ın İzlenimleri	60
Ahmet Turan YILMAZ'ın İzlenimleri	61
Yıldız İlayda DÜZEL'in İzlenimleri	63
Zeynep KARACA'nın İzlenimleri	64
Yusuf DOĞAN'ın İzlenimleri	66
Eray AYDIN'ın İzlenimleri	67
Metehan UZUN'un İzlenimleri	67
İsmet Can KOÇMAN	68
Rojin DEMİR	69
Bahar YILDIZ	70
Hilal ADA	72
İsmail Taner SOFU	73
Dilan ACAR	74
5. Proje Görevlilerinin Görüşlerinin Yorumlanması	77
6. Sonuç	83
Kaynakça	87

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, ciddi bir ekonomik darboğazla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorlu ekonomik süreci aşmak ve yeniden kalkınmayı sağlamak isteyen Almanya, çözümü yurt dışından iş gücü temin etmekte aramıştır. Zengin'in (2010: 331) de belirttiği gibi, bu ihtiyacı karşılamak amacıyla Almanya, başta Portekiz, İtalya, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerden insan gücü temin etmiş ve bu süreçte ağırlıklı olarak bedensel emek gerektiren işlerde çalışacak göçmen işçileri ülkesine kabul etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'den Almanya'ya yönelik ekonomik amaçlı iş gücü göçü de başlamıştır. Bilindiği üzere sürecin başında hem Almanya'da yaşayan halk hem de Türkiye'den gelen işçiler bu göç hareketinin geçici olacağı kanaatindeydi. Alman toplumunun gözünde Türkler, belirli bir süre çalıştıktan sonra ülkelerine dönecek olan “misafir işçiler” olarak görülmektedir. Ancak zamanla, Türk işçilerin Almanya'daki varlığı ne Almanların öngördüğü gibi kısa süreli olmuş ne de Türklerin planladığı gibi geçici kalmıştır. Başlangıçta geçici birikim hedefiyle göç eden işçilerin bazıları ülkesine geri dönse de büyük bir çoğunluğu planladıkları sürede Türkiye'ye dönmemiştir. Birçok işçi, Türkiye'ye döndüğünde benzer yaşam koşullarına

erişemeyeceğini düşünerek Almanya’da kalmayı tercih etmiştir. 1973 yılında Almanya’nın iş gücü alımını durdurmasıyla birlikte, resmi anlamda bu göç dalgası sona erse de ülkede yaşayan Türk işçilerin ailelerini yanlarına alabilmelerine imkân tanıyan aile birleşimi uygulaması sürdürülmüştür. Bu uygulama sayesinde aile bireylerini de yanına alan Türk işçiler, artık Türkiye’ye dönüşü bir seçenek olmaktan çıkarmışlardır (Asutay, 2021: 23). Almanya’da kalıcı yaşam kararı alan bu kişiler, bulundukları toplumda kendilerine bir yer edinme sürecine girmiştir. Başlangıçta yalnızca misafirlik statüsünde bulunan Türkler, zamanla aileleri ve orada doğan çocuklarıyla birlikte kalıcı bir topluluğa dönüşmüş ve göçmen kimliğini benimsemeye başlamışlardır.

Türkiye’den Almanya’ya yönelik bu göç hareketi tarihsel perspektiften ele alındığında, ilk işçi göçünden itibaren altmış yılı aşkın bir süreden bahsetmek mümkündür. Göçün ilk dönemlerinde yalnızca fiziksel iş gücü olarak değerlendirilen Türkler, zaman içinde yaşadıkları ülkenin dilini öğrenmiş, eğitim düzeylerini artırmış ve toplumsal yapıya daha etkin biçimde katılarak işçi konumundan işveren konumuna yükselmişlerdir. Almanya’daki sosyal yapıya uyum sağlama çabası içinde olan Türk göçmenler, yalnızca sanayi sektöründe değil; aynı zamanda bilimsel, edebi, sanatsal, siyasal ve kültürel alanlarda da etkin rol oynamaya başlamışlardır. Kendi potansiyellerini geliştirerek bulundukları toplumda daha görünür ve saygın bireyler hâline gelen bu kişiler, çok yönlü bir toplumsal dönüşüm süreci yaşamışlardır.

Ancak bu göç hareketi, beraberinde yalnızca olumlu gelişmeler getirmemiş, aynı zamanda çeşitli zorlukları da ortaya çıkarmıştır. Türk göçmenler, yıllar boyunca yabancı bir toplumda yaşamının getirdiği kimlik sorunları, aidiyet bunalımları, kültürel çatışmalar ve aile içi parçalanmalar gibi pek çok sorunla yüz yüze gelmişlerdir. Bu karmaşık duyguları ifade etmenin birçok yolunu aramış ve bulmuşlardır. Müzikle

başlayıp edebiyata, oradan kendi sivil toplum örgütlenmelerini kurmalarına kadar uzanan bir içsel yolculuk süreni başlatmışlardır. Almanya'ya ilk göç eden Türkler, yaşadıkları deneyimleri kaleme alarak Türk-Alman edebiyatının temellerini atarken Aşık Metin Türköz, Yılmaz Asöcal, Tahir Minareci, Yüksel Özkasap ve daha sonraları Neşet Ertaş, Cem Karaca ve daha birçokları gibi ses sanatçıları da göçmen Türklerin gurbet duygularına notalarla tercüman olmaya çalışmıştır. Bu sanatsal üretimler dönemlere göre sınıflandırıldığında, her dönemdeki eserlerin, göçmenlerin içinde bulunduğu koşullara bağlı olarak farklı temalar taşıdığı gözlemlenmektedir (Keskinel, 2025: 2). Başlarda kendilerini geçici misafirler olarak tanımlayan göçmenler, zamanla bu ülkeye karşı aidiyet hissetmeye başlamış; ancak bu süreçte kendi kültürlerinden ve ülkelerinden uzaklaşma kaygısıyla da baş etmek zorunda kalmışlardır. Bu duygusal geçişler, göçmenlerin kaleme aldığı edebi eserlerin temalarında gözlemlenebilir nitelikte farklılaşmalara yol açmıştır.

Bu göç sürecini anlamak, yalnızca ekonomik gereklilikler bağlamında değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik dinamikler çerçevesinde de önemlidir. Almanya'ya yönelen Türk iş gücü göçü hem göç eden bireyler hem de ev sahibi toplum açısından karşılıklı dönüşümlere ve algılayış farklılıklarına yol açmıştır. Göçmenler, yalnızca iş gücü açığını kapatan bireyler olarak değil, aynı zamanda yeni kültürel etkileşimlerin taşıyıcıları olarak da önemli bir rol oynamışlardır. Bu etkileşimler, göçmen toplulukların kendi kimliklerini yeniden tanımlamalarına, geleneklerini sürdürürken aynı zamanda ev sahibi toplumun kültürel kodlarını benimsemelerine zemin hazırlamıştır. Özellikle ikinci kuşak göçmenler, iki kültür arasında konumlanmış bireyler olarak hem kendi kökleriyle bağlarını korumaya hem de Alman toplumu içinde kabul görmeye çalışmışlardır. Bu durum, kültürel melezlik, aidiyet duygusu ve kimlik inşası gibi sosyolojik kavramlar çerçevesinde

değerlendirilebilir. Bir yandan ailelerinden miras kalan dil, din ve gelenekler; diğer yandan eğitim, arkadaş çevresi ve medya aracılığıyla içselleştirilen Alman kültürü, bu bireylerin yaşam biçimlerini şekillendirmiştir.

Göçün uzun vadeli etkilerinden biri de Türk topluluklarının Almanya'da kurumsal ve toplumsal yapılar oluşturmalarıdır. Camiler, dernekler, kültür merkezleri ve sivil toplum kuruluşları hem topluluk içi dayanışmayı güçlendirmiş hem de Türk kimliğinin korunmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, bu tür kurumlar zaman zaman göçmenlerin ev sahibi toplumdan izole olmalarına da yol açabilmiştir. Bu ikili durum, göçmenlerin sosyal uyum sürecinde hem bir avantaj hem de bir engel olarak değerlendirilebilir. Ekonomik açıdan bakıldığında ise Türk göçmenlerin ilk kuşaklarının çoğunlukla vasıfsız işlerde çalışmaları, sonraki kuşakların eğitim düzeyini artırma ve mesleki çeşitliliği genişletme yönündeki motivasyonlarını güçlendirmiştir. Nitekim üçüncü kuşak göçmenler arasında üniversite mezunu, beyaz yaka çalışan ve girişimci bireylerin oranı giderek artmıştır. Bu durum, göçmen toplulukların ev sahibi ülkenin ekonomik ve sosyal dokusuna zaman içerisinde daha entegre hale geldiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, Türk göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık, önyargı ve sosyal dışlanma gibi olumsuz deneyimler eskiye göre oldukça azalmış olsa da halen varlığını sürdürmektedir. Özellikle iş piyasasında, konut edinmede ve eğitim alanında eşitsizlikler, Türk göçmenlerin tam anlamıyla eşit fırsatlara sahip olmalarının önünde engel oluşturabilmektedir. Bu bağlamda, entegrasyon politikalarının yalnızca kültürel uyuma odaklanmakla kalmayıp, aynı zamanda yapısal eşitsizlikleri de giderecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'den Almanya'ya göç hareketi, basit bir ekonomik ihtiyaçtan doğmuş olsa da zaman içinde çok katmanlı bir toplumsal dönüşüm sürecine evrilmiştir. Bugün Almanya'daki Türk toplumu hem kendi

kültürel kimliğini korumaya hem de içinde yaşadığı topluma katkı sunmaya devam etmektedir. Bu süreç, gelecekte göç politikalarının şekillendirilmesinde ve çokkültürlü toplum yapısının güçlendirilmesinde önemli dersler sunmaktadır.

Havaalanından Almanya'ya hareket öncesi

İşte tüm bu noktalardan hareketle Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Türk-Alman Öğrenci Topluluğu olarak Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü çalışmaları çerçevesinde Üniversite Öğrenci Toplulukları İş Birliği ve Destek Programı desteği ile 9 lisans 3 yüksek lisans öğrencisi, 2 öğretim üyesi, bir gençlik lideri ve bir uzman personel ile birlikte 29 Haziran – 06 Temmuz 2025 tarihlerini kapsayan zaman dilimi içerisinde Almanya'nın Köln-Duisburg-Berlin şehirlerine araştırma ziyaretinde bulunulmuştur. Projenin adı “*Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya*” olarak belirlenmiştir. Söz konusu şehirlerde Almanya'daki Türk toplumunun farklı sosyo ekonomik kesimlerinden vatandaşlarımız, sivil toplum kuruluşları ve Berlin Eğitim Ataşemiz ile video kaydına alınan röportaj görüşmeleri yapılmıştır. Bu ziyaret aynı zamanda bu kitap çalışmasının da esin kaynağı olmuş, oradaki Türk

göçmenlerin günümüz Almanyasındaki yaşam koşullarını yukarıda özetlenmeye çalışılan konu başlıkları özelinde kendi ağzlarından dokümanite etmeye vesile olmuştur.

Almanya'daki Türk vatandaşları ile yapılan röportajlarda görüşülen kişilerden Almanya'ya göç etme süreçleri, güncel yaşam koşulları, ailelerinin gelecek planları, Türkiye'ye dönüş planları olup olmadığı, göç sürecindeki anıları, Almanya'da yaşadıkları zorluklar ve kolaylıklar gibi konular hakkındaki görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Samimi ortamda geçen görüşmelerden yola çıkarak toplanan veriler her günün sonunda proje katılımcısı öğrencilerimiz ile tartışılmış, görüş alışverişinde bulunulmuştur. Günün değerlendirmesi olarak da değerlendirilebilecek olan bu görüş alışverişleri ışığında söz konusu video çekimlerinden yola çıkarak hem projenin somut bir çıktısı niteliği taşıyan hem Almanya'daki vatandaşlarımızın güncel sosyo ekonomik durumlarını ele alan hem de göçün tarihsel sürecine bugünden bakarak ışık tutabilecek bir kitap ortaya koyma fikri hasıl olmuştur.

Esasen öğrencilerin Almanya'yı yakından tanıma, Türk vatandaşlarının buradaki yaşam koşullarını geçmiş ve günümüzle mukayese ederek empati kurma ve geleceğe dönük olarak bir perspektif kazanmalarını sağlaması hedeflenen bu projenin somut çıktılarının konu hakkında farklı güncel çalışmalar yapacak tüm kesimlere ışık tutacağı umulmaktadır.

1.1. Konu, Kapsam, Amaç

Bu çalışma eski ve yeni iş gücü olarak Almanya'ya yerleşmiş vatandaşlarımızın Almanya'daki yaşam koşulları, aile birliği, yemek kültürü, gelecek ile ilgili düşünceleri, dini özgürlükleri, yaşantılarındaki kültürel değişim v.b. konulara onların görüşlerinden hareketle ışık tutmak olarak yapılandırılacaktır.

Çalışmanın kapsamı ise yaşamını Almanya'da sürdüren Türk topluluğundaki üçüncü ve dördüncü kuşak kişiler

oluşturmaktadır. Aynı zamanda ulaşılabilen sivil toplum kuruluşu ve resmi makamların bu konulardaki görüşlerine de yer verilecektir.

Kitap projesinin amacı Almanya'daki vatandaşlarımızın güncel sosyo ekonomik durumunu farklı açılardan genel hatları ile ele almak, proje çerçevesinde toplanan nitel verilerin akademik olarak analizini yapmak, bundan sonra yapılacak alan yazın çalışmalarına ışık tutmak ve konu hakkında güncel somut veriler sunabilmektir.

1.2. Çalışmanın Özgün Değeri

Geçmişten günümüzde Almanya'daki Türk göçmenler konusunda yapılmış birçok çalışma olsa da bunlar genellikle birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak tabir edilen göçmen işçilerin sorunlarını ele alıp derin perspektifte çözümler sunmaya gayret eden çalışmalardır ve çoğu teorik veriler ışığında ortaya konmuştur. Fakat bu kitap çalışması güncel röportaj verilerinin analizine dayanan bir niteliğe sahip olduğu için tamamen birinci kişilerin anlatıları üzerinden ortaya çıkacak yazılı ve görsel bir belge niteliği taşıyacaktır. Bu durum da projenin özgün değerinin bir göstergesidir.

Ayrıca “*Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya*” projesi öğrencilerin aktif olarak katılım sağlayıp veri toplama süreçlerini yönetip yürüttükleri bir projedir. Bu yönüyle geçmişte yapılan diğer akademik projelere nazaran özgünlük açısından katma değeri olacak bir kitap projesi ortaya konulması gerek farklı öğrenci topluluğu projelerine gerekse akademik çevrelere örnek teşkil edeceği düşünülmektedir. Uzun çalışmaları sonrasında ortaya çıkan bu kitabın Üniversite Öğrenci Toplulukları İş Birliği ve Destek Programı çerçevesinde ortaya konan ülkemizdeki ilk somut ve kalıcı iz bırakacak çıktıları içerdiği düşünülmektedir.

1.3. Almanya’ya Türk Göçünün Tarihsel Gelişimi

1.3.1. 1960’larda “Misafir İşçi” anlaşmaları

II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkilerinden sonra Batı Almanya, 1950’lerin ikinci yarısından itibaren hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Bu süreç, literatürde “Wirtschaftswunder” (ekonomik mucize) olarak anılır (Abadan-Unat, 2011: 45). Sanayi üretiminde ve ihracatta yaşanan artış, Almanya’nın işgücü talebini kısa sürede yükseltmiş, 1955 ile 1961 yılları arasında İtalya, İspanya, Yunanistan gibi ülkelerle yapılan işgücü temini anlaşmaları, sanayi ve hizmet sektörlerinde işçi açığını kısmen kapatmıştır. Ancak 1960’ların başına gelindiğinde ağır sanayi, maden ve otomotiv gibi sektörlerde ihtiyaç duyulan vasıfsız ve yarı vasıflı işgücünün talebi, mevcut kaynakları aşmaya başlamıştı (Castles, 1986: 765).

Türkiye ise bu dönemde hızla artan nüfus, yüksek işsizlik oranları ve kırsal yoksulluk ile karşı karşıyaydı. Özellikle 1950’lerin sonu ve 1960’ların başında tarım sektöründeki makineleşme, kırsal bölgelerde işgücü fazlası yaratarak göç baskısını artırdı (İçduygu, 2009: 33). Bu koşullar, iki ülke arasında işçi göçünü mümkün kılacak anlaşmaların önünü açtı. 30 Ekim 1961’de Bonn’da imzalanan “Türk-Alman İşgücü Anlaşması”, iki ülke arasında işçi değişimini düzenleyen temel belge oldu (Abadan-Unat, 2011: 51). Anlaşma, “dönüşümlü işgücü” ilkesine dayanıyordu. Şöyle ki; Türk işçiler, belirli süreler için Almanya’ya gidip çalışacak, ardından Türkiye’ye dönerek yerlerine yeni işçiler gönderilecekti. Bu sistem, işçilerin kalıcı olarak yerleşmesini değil, geçici olarak işgücü açığını kapatmasını hedefliyordu (Aydın, 2014: 78). Anlaşmanın maddeleri işçilerin ücret, sosyal güvenlik, barınma ve çalışma koşullarında Alman işçileriyle eşit haklara sahip olmalarını öngörüyordu. Ancak pratikte, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar ve işverenlerin düşük maliyet politikaları bu eşitliğin çoğu zaman kâğıt üzerinde kalmasına neden oldu

(Herbert, 1990: 112). Fakat yaşanan birçok olumsuzluğa rağmen söz konusu durum Türkiye için de ekonomik bir gelir kapısı araladı. 1960'lardan 1970'lerin ortasına kadar Almanya'da çalışan Türk işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri döviz transferleri, ülke ekonomisinde önemli bir yer tuttu. 1974 yılında Türkiye'ye gönderilen işçi dövizleri, ülkenin ihracat gelirlerinin yaklaşık %18'ine denk geliyordu (İçduygu, 2009: 57). Bu kaynak, özellikle kırsal bölgelerde ev inşaatı, küçük işletmelerin kurulması ve tarımsal ekipman alımında kullanıldı.

İlk yıllarda Türkiye'den Almanya'ya giden işçiler çoğunlukla ağır sanayi (çelik fabrikaları, madenler), otomotiv (Ford, Opel, Volkswagen fabrikaları) ve inşaat sektöründe istihdam edildi (Schönwälder, 2013: 214). İşe alım süreci Türkiye'deki "İş ve İşçi Bulma Kurumu" tarafından yürütülüyor, işçiler sağlık kontrolünden geçirildikten sonra tren ya da uçakla Almanya'ya gönderiliyordu.

Tablo 1. 1961–1973 Arası Almanya'ya Türkiye'den Gönderilen İşçi Sayıları

Yıl	Gönderilen İşçi Sayısı
1961	2.500
1965	65.000
1970	150.000
1973	270.000

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Ofisi, 1974; İçduygu (2009)

Misafir işçi programı kapsamında gelen Türklerin büyük bölümü, bekar erkeklerden oluşuyordu. Bu durum göçün ilk yıllarında bekâr yurtları ve fabrika lojmanlarında yoğunlaşan bir yaşam biçimini ortaya çıkardı (Miller, 2018: 95). Çoğu işçi, yalnızca birkaç yıl çalışıp tasarruf ederek memleketine

dönmeyi hedefliyordu. Fakat bu hedef hem ekonomik gerçekler hem de Türkiye’deki sınırlı istihdam imkânları nedeniyle zamanla ertelendi. Göçmenlerin günlük hayatı, iş temposunun yoğunluğu, dil yetersizliği ve kültürel adaptasyon sorunlarıyla şekillendi. 1960’ların sonunda Türkler kendi sosyal ağlarını kurmaya, dernekler ve hemşeri toplulukları oluşturmaya başladılar (Abadan-Unat, 2011: 133). Bu süreç, ilerleyen yıllarda kalıcı göç eğilimini güçlendirdi.

1973 petrol krizi, Almanya’nın ekonomik büyümesini yavaşlattı ve işsizlik oranlarını artırdı. Bu gelişme üzerine Batı Almanya hükümeti, 23 Kasım 1973’te işçi alımını durdurma kararı aldı (Herbert, 1990: 205). İşçi alımının durdurulması, zaten Almanya’da çalışmakta olan Türklerin ülkelerine dönme ihtimalini de azalttı. Çünkü artık dönmeleri halinde tekrar Almanya’ya gelmeleri mümkün olmayacaktı. Bu karar, Türkiye’den Almanya’ya doğrudan işçi gönderimini sona erdirdi. Ancak bu noktadan sonra Almanya’daki Türkler için yeni bir süreç başladı: “aile birleşimi”. Böylece aile birleşimi göçün ana mekanizması haline geldi (Aydın, 2014: 89).

1.3.2. Aile birleşimleri ve ikinci kuşak

1973’te resmî işçi alımı dursa da Almanya’daki Türk işçilerin eş ve çocuklarını yanlarına almalarıyla aile göçü hız kazandı. Göç tarihçileri, “misafir işçi”nin giderek “yerleşik göçmen”e dönüştüğünü, 1970’lerin ortasından itibaren bunun siyasi ve toplumsal algıyı da dönüştürdüğünü vurgular (German Historical Institute, 2024; Aydın, 2016). Çalışmalar, aile birleşimlerinin önemli bir bölümünün alım yasağından önce dahi gerçekleştiğine, yasak sonrasında ise fırsat penceresinin kapanacağı kaygısıyla hızlandığına işaret eder (Wolf & Mulder, 2016; Goebel, 2007). Hukuki çerçeve ise zamanla daha “yönetimli” hale gelmiş; özellikle 2000’lerin ortasında dil şartı gibi düzenlemeler getirilmiştir (BAMF/EMN, 2017).

Duisburg'ta Türk işletmeci ile röportaj karesi

Aile birleşimleriyle birlikte Almanya'da doğan çocukların sayısı artış göstermiş ve böylece “ikinci kuşak” ve takip eden kuşaklar biçimlenmeye başlamıştır. Zaman içerisinde ikinci kuşağın eğitim ve istihdam çıktıları, kentlere dağılımı, vatandaşlık ve aidiyet algıları, din ve kültürel pratikleri üzerine çok geniş bir literatür oluşmuştur (Crul & Schneider, 2010; Diehl & Koenig, 2009; Kristen & Granato, 2007; Luthra, 2013; Hartmann, 2016). Genel eğilim, ikinci kuşağın bir bütün olarak yukarı doğru toplumsal hareketlilik gösterdiğini; ancak eğitim geçişlerinde (özellikle erken izlemeklemeye dayalı okul sistemi ve mesleki eğitim geçidi) ve işgücü piyasasında etnik kökenle kesişen fırsat eşitsizliklerinin sürdüğünü ortaya koymaktadır (Kristen & Granato, 2007; Crul & Schneider, 2010; Diehl & Koenig, 2009). Karşılaştırmalı çalışmalar, ikinci kuşağın okul başlangıç yaşı, dil edinimi, izlemekleme kararları (Hauptschule / Realschule / Gymnasium) ve mesleki eğitim

kanalına geçişte karşılaştığı yapısal engelleri vurgularken (Crul, 2009/2010; IAB Tartışma Belgeleri), “sosyal köken” farklılıklarının etkisinin güçlü olmasından dolayı, tamamen ortadan kalkmayan “etnik etki”lerden söz edilmiştir (Kristen & Granato, 2007; Becker, 2021). Buna karşın, yerel bağlam ve okul politikalarının farklılığı önemli varyasyonlar üretmiştir; örneğin erken çocukluk eğitimi ve dil desteği uygulamalarının güçlü olduğu yerel kesimlerde eğitim geçişlerinde iyileşme gözlenmiştir (Heckmann, 2008).

İkinci kuşakta dinsellik ve kamusal aidiyetin seyri ise, sekülerleşme ve “dini canlılık” hipotezleri etrafında tartışılır olmuştur. Karşılaştırmalı veriler, yapısal entegrasyon arttıkça dinselliğin azaldığına dair bir eğilim işaret etmekle birlikte, kent bağlamı ve cemaat kurumlarının rolüne bağlı olarak örüntüler değişkenlik göstermiştir (Diehl & Koenig, 2013; Maliepaard vd.). Toplumsal cinsiyet tutumları ve ev içi iş bölümü gibi alanlarda ise bir “ara konum” sergilenir: İkinci kuşağın tutumları çoğu zaman ebeveynlerinden daha eşitlikçi, ev sahibi toplumdan ise daha geleneksel bulunmuştur (Diehl, Koenig & Ruckdeschel, 2009). Bu durum göç kökenli nüfus üzerine Almanya lehine yapılan çalışmaların bir sonucu olarak yorumlanabilir. Çünkü “Göç kökenli nüfus” ve “yabancı nüfus” ayrımı Almanya istatistiklerinde her daim önem arz etmiştir. Mikrozensus 2023’e göre, göç kökenli nüfusun toplam nüfus içindeki payı yaklaşık %30’dur; Türkiye, yeni gelenler arasında da üst sıralardadır (BAME, 2025; Destatis, 2025). Bu küme içinde Türk vatandaşlığı taşıyanlarla Almanya doğumlu vatandaşlığa geçmiş ikinci/üçüncü kuşak ayrımı, eğitim ve istihdam göstergelerinde de farklılaşmaları beraberinde getirmiştir (BAMF WP81, 2018).

1.3.3. 2000’ler sonrası yeni göç dalgası

2012’de yürürlüğe giren AB Mavi Kart (EU Blue Card) ve 2020 tarihli “Fachkräfteeinwanderungsgesetz” ile Almanya,

nitelikli işgücü göçünü kolaylaştıran kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturdu. 2023/2024 reformlarıyla bu çerçeve daha da genişletildi: eşik ücretlerin düşürülmesi, mesleki yeterliklerin tanınmasında esneklik ve 2024'te "Chancenkarte" (Fırsat Kartı) ile puan temelli iş arama imkânı getirilmesi de mavi kart uygulamasının yanında dikkat çekici bir durum olmuştur (BAMF, 2021; BMI, 2024). Bu dönüşüm, Almanya'nın demografik yaşlanma, beceri darboğazları ve küresel yetenek rekabeti bağlamında stratejik konumlanmasını amaçlamaktadır. (CEDEFOP, 2023; Eurostat/EMN, 2024). Destatis'in 2 Mayıs 2024 tarihli basın duyurusuna göre 2023 sonunda Almanya'da AB Mavi Kart sahiplerinin sayısı 113.000'e ulaştı; bu stok içinde Hindistan ilk sırada yer alırken, Rusya ikinci ve Türkiye üçüncü sıradadır (sırasıyla ~33.000; ~10.000; ~8.000) (Destatis, 2024). BAMF'ın 4 Temmuz 2024 tarihli gösterge sayfası da 2023'te Mavi Kart "ilk veriliş"lerinde Hindistan'ın açık ara birinci, Türkiye'nin ise ilk beş milliyet arasında yer aldığını teyit etmektedir; 2023 sonunda Mavi Kartlı toplam stok ~113.500'dür (BAMF, 2024). Eurostat'a göre ise 2023'te AB'de verilen Mavi Kartların %78'i Almanya tarafından düzenlenmiştir (69.000 kart) (Eurostat, 2025). Bu bulgular, Almanya'nın yüksek vasıflı istihdam çekme kapasitesinin ve Türkiye'den nitelikli akımların büyüyen payının altını çizer. Duruma bu açıdan yaklaşıldığında Almanya'nın artık niteliksiz, ağır sanayi iş gücüne değil, nitelikli ve mümkünse "beyaz yakalı" tabirine daha çok uyan tahsil seviyesi yüksek iş gücüne planlı bir şekilde kapılarını açtığı görülmektedir.

Tabii ki iş gücü istihdamının yanında Almanya, 2020'ler boyunca dünyanın en cazip uluslararası eğitim destinasyonlarından biri olmuştur; 2022/23'te kayıtlı uluslararası öğrenci sayısı ~368–380 bin bandına ulaşmıştır (DAAD/Wissenschaft weltoffen, 2023–2024). Bu sayı içerisinde DAAD'nin interaktif tablolarına göre Türkiye'nin Almanya'daki yabancı öğrenciler arasında üst sıralarda yer

aldığı görülmektedir. Destatis’in WISTA çalışmasına göre, Almanya’da öğrenim gören AB-dışı öğrencilerin %55’i beş yıl sonra ülkede kalmaya devam ederken, Mavi Kart sahiplerinin beş yıllık kalış oranı %83’tür; Türk vatandaşları kalış açısından “üst sıralarda olmasa bile” anlamlı bir paya sahiptir (Destatis, 2023; DAAD, 2024). Bu tablonun, uluslararası öğrenciliğin “işgücü/yerleşim” rotasıyla kuvvetle eklemlendiğini ve Türkiye’den gelen gençlerin eğitim-istihdam geçişinin Almanya’da kurulabildiğini ima ettiği düşünülmektedir (BAMF, 2023 “Eğitim ve İstihdam Göçü İzleme” raporu). Bu durum 1960lardan bu yana ülkemizden Almanya’ya göç eden kesimden oldukça farklı bir profil çizerken Almanlar açısından da tanıdıkları Türk kimliği kalıbından farklı bir Türk topluluğu ile tanışmalarını sağlamıştır. Çünkü 2000ler sonrası “bireysel girişim” kanallarının da Türkiye’den gelen nitelikli akımlar için önemli bir yol haline gelmesiyle birlikte iş gücünün ilk iki kuşağın sektörel yönelimlerinden farklılaştığı görülmektedir. Şöyle ki; Almanya’da §21 AufenthG uyarınca “serbest meslek/girişim” amaçlı ikamet izni, ekonomik ilgi/bölgesel ihtiyaç, olumlu ekonomik etki ve finansmanın sağlanması şartlarıyla verilmektedir; başarılı işletmeler için üç yıl sonra süresiz yerleşme izni mümkün hale getirilmiştir (BAMF; Make-it-in-Germany; BMJV kanun metni). Berlin ve diğer büyük metropollerde, teknoloji ve yaratıcı sektörlerde girişimcilik altyapısının gelişmesi, diaspora ağlarıyla birleşerek Türkiye’den gelen girişimciler için cazip bir ortam oluşturmaktadır (BAMF, t.y.; Make-it-in-Germany, 2025; Gesetze-im-Internet, t.y.).

Özellikle 2000ler sonrası Türkiye kaynaklı “beyin göçü”nün çok farklı nedenlere bağlı olduğu; bunda ekonomik dalgalanmalar, kurumsal öngörülebilirlik ve bilimsel-teknolojik ekosistemin imkânları gibi faktörlerin rol oynadığı bilinmektedir. Konu Almanya cephesinden ele alındığından ise demografik yaşlanma, sağlık-bakım, bilişim, mühendislik ve yeşil dönüşüm alanlarında ciddi istihdam açığı, vize/ikamet

süreçlerinde hızlandırma ve tanıma mekanizmalarında esneklik yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır (Destatis, 2024; BMI, 2024; CEDEFOP, 2023). Bu bağlamda, Türk vatandaşları hem Mavi Kart hem de “nitelikli istihdam” ve “serbest meslek” başlıklarında görünür gruplar arasında yerini almıştır (Destatis, 2024 basın; BAMF 2024).

Tüm bu değişkenlere bakıldığında BAMF 2023 Göç Raporu’na göre, 2023’te net göç bir önceki yıla kıyasla belirgin biçimde azalmış, ancak ülkeye toplam girişler yüksek seyretmiştir; Türkiye ise menşe ülke payı bakımından yüksek konumunu korumuştur (BAMF, 2025). Eurostat ve EMN bulguları, 2024’te de Türkiye vatandaşlarının AB’de iltica başvurularında üst sıralarda olduğunu; buna paralel olarak Almanya’nın bir yandan koruma taleplerini yönetirken diğer yandan eğitimli göç kanallarını genişletme stratejisini sürdürdüğünü göstermektedir (EMN/ARM 2023; EUAA 2025). Bu çalışma içerisinde yer alan 1.3.3. bölümünde genel hatları ile aktarılan tüm rapor sonuçları ve veriler ışığında Almanya’nın Türk vatandaşları tarafından halen yoğun olarak tercih edilen “göç edilecek” ülkeler arasında yer aldığı, fakat göçmenlerin bu ülkeye yerleşme amaç ve hedeflerinin birinci, ikinci ve hatta üçüncü kuşak Türk göçmenlerden farklı olduğu görülmektedir. Öyle ki, 1960’larda ikili anlaşmalar ve “rotasyon” mantığıyla başlayan Türkiye-Almanya göçü, 1970’lerde aile birleşimleri ve 1980’lerde sığınma başvurularıyla kalıcılığa evrildi. 2000’ler sonrasında ise Almanya’nın nitelikli göç stratejisi ve küresel yetenek rekabeti, bu koridoru yüksek vasıflı profesyoneller, öğrenciler ve girişimciler için cazibe merkezine dönüştürdü. Bugün bu ilişki hem tarihsel diaspora birikimi hem de yeni gelenlerin oluşturduğu “çok kanallı” bir hareketlilik sistemi olarak anlaşılmalıdır. Bu süreklilik ve dönüşüm, Almanya’nın demografik ve ekonomik gereksinimleri ile Türkiye’nin toplumsal-ekonomik dinamiklerinin eklemlenmesiyle

şekillenmeye devam etmektedir (BAME, 2025; Destatis, 2024; Aydın, 2016; DAAD, 2024).

Köln'de Türk İslam Birliği mensubu kadınlar ile röportaj karesi

Bu kitap çalışmasında yer alacak olan röportaj verileri her ne kadar ilk üç kuşak göçmenlerin ifadelerine dayansa da konuşmalarda genel olarak günümüz yaşam koşulları ve Almanya'ya yeni gelenlerin göç sebepleri üzerine yorumlara da yer verilecektir. Bu anlamda çalışma geçmişten günümüze dek ilerlemiş olan süreci bizzat yaşamış olanların dilinden anlamak, onlarla empati kurmak ve bilinç kazanmak amacı ile yapılandırılmaya çalışılmıştır.

2. Yöntem

2.1. Video Görüşmesi Verilerinin Toplaması

20 Haziran 2025 ve 06 Temmuz 2025 tarihleri arasında Almanya'nın Köln – Duisburg – Berlin şehirlerinde özellikle Türk vatandaşlarının yoğun yaşadığı bölgelerde tamamen tesadüfi seçim stratejisi kullanarak Türk esnaf ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme başlangıçlarında kişilerden görüşme onamı sözlü olarak alınmış ve kayda devam edilmiştir. Toplam 30 adet görüşme yapılmış ve kayıtlar Google Drive ortamında muhafaza altına alınmıştır. Görüşmelerde kişilere yöneltilen soruların Almanya'ya geliş zamanı ve sebebi, Almanya'daki aile ilişkileri ve yaşam koşulları, Almanya'daki anıları, Türkiye'ye dönüş ile ilgili düşünceleri, kültürel uyum süreçleri, dil ve din eğitimi çerçevesinde yapılandırılmasına özel gösterilmiştir.

Planlanmış bir durum olmasa da röportaj görüşmelerine katılan kişiler çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Bunun sebebi olarak ise dükkân işletmecilerinin genel olarak erkekler olması idi.

2. 2. Veri Analizi Yöntemi

Elde edilen video kayıtları “*Transkriptor*” programında yazılı transkripsiyon işlemine tabi tutularak metinler üzerinde tematik analiz yapılmış, içerik incelemesinin ardından belirlenen konu başlıkları tespit edilmiştir. Daha sonra röportaj metinleri içerisinden ilgili konu başlığına uygun kesitler alıntılanarak yorumlamalar gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar röportajların video kaydına alınması konusunda katılımcı onamı alınmış olsa da birçok kişi kitap çalışmasında adının açıkça geçmesini istemediği için konuşmacılar K-1, K-2, K-3 gibi kodlar ile nitelenmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. İlk Yılların Zorlukları ve Uyum Süreci

Almanya'ya göç eden Türklerin ilk yılları, röportajlarda en yoğun şekilde dile getirilen zorlukların yaşandığı dönem olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, geldikleri andan itibaren yalnızca fiziki şartlarla değil, aynı zamanda kimlik ve aidiyet sorunlarıyla da karşı karşıya kaldıklarını vurgulamışlardır. Örneğin, aşağıdaki alıntılarda K-5'in sözlerinde görüldüğü üzere, ayrılışın aile bağlarını nasıl derinden etkilediği ve bunun yıllar sonra bile kalıcı bir hasrete dönüştüğü dikkat çekmektedir: “O otobüslerde ailemi bırakıp geldiğim gibi hala ailem yani orada... Ama içinde insanın bir hasretliği kalıyor, bir özlem kalıyor. Vatana hasret, ezana hasret, bayrağa hasret...” Bu ifade, göçün sadece mekânsal değil, duygusal kopuşlar da yarattığını göstermektedir.

Köln’de Türk kökenli kadınlarla sohbetimizden bir kare

Benzer şekilde, K-3’ün “*Evlenmek için geldim... ama çocuklarımın vatanı burası*” şeklindeki sözleri, bireysel tercihlerin zaman içinde zorunlu kabullere dönüştüğünü ortaya koymaktadır. İlk yıllarda “*ikinci sınıf vatandaşı*” muamelesi gördüğünü belirten K-1’in anlatısı, dönemin yaygın ayrımcı tutumlarını da açığa çıkarmaktadır. Bu tür deneyimler, göçmenlerin hem iş yaşamında hem de sosyal hayatta büyük bir mücadeleyle karşılaştıklarını ortaya koymaktadır.

Çocukluk anılarından ve günümüzden anılarını anlatan Türk esnaf

Ayrıca, K-8'in kendisini “*valiz çocuğu*” olarak tanımlaması, göçün çocuklar üzerinde yarattığı kopukluk ve aidiyet sorunlarını somut biçimde gözler önüne sermektedir. Tatillerde anne-babalarıyla kısa süreli görüşmeler, kalıcı bir aile ilişkisi yaratmaya yetmemiştir. Dolayısıyla bu dönemin ortak özelliği, yalnızlık, yabancılık hissi ve sürekli bir “dışarıda olma” deneyimidir. Katılımcıların ifadeleri, göçün bireyler üzerinde hem maddi hem de manevi ağır bir yük bıraktığını güçlü şekilde kanıtlamaktadır.

K-5: “O otobüslerde ailemi bırakıp geldiğim gibi hala ailem yani orada, garda terk ettiğim gibi düşünüyorum. O ailenin de üzerinden hani çok şey geçti. Mesela hiçbir şey bizim o dönemde kopup geldiğimiz gibi değil. Herkes büyüdü, herkes bir yerlere kök saldı. Ama içinde insanın bir hasretliği kalıyor, bir özlem kalıyor. Vatana hasret, ezana hasret, bayrağa hasret...”

K-3: “Evlenmek için geldim, ama evlendikten sonra yaşadığım birçok sıkıntıdan sonra hep gideceğim dedim.

‘Burasi benim vatanım değil, ben buraya Türkiye’den geldim’ derim. Ama çocuklarımın vatani burası...”

K-7: “Türkiye’ye giderken ‘Almanci’ diye hor görölmek çok ağırımıza gidiyordu. Esnaf sana kazık atıyor, kendi akrabani kazık atıyor. Zannediyorlar ki biz burada parayı yoldan topluyoruz. Halbuki çok zor şartlarda para kazanıyoruz. O dönemde çalışmak, hele ki yabancıysan, gerçekten iki kat daha zordu...”

K-15: “Evet, ben ikinci nesil oluyorum. Annem babam ilk nesil oluyor. Bizler ikinci nesil. 1971 doğumluyum. Annem bana hamileyken Türkiye’ye gidiyor. Türkiye’de doğum yapıyor ve ben doğduğum andan itibaren 8 yaşına kadar falan Türkiye’de yaşıyorum. Anneanne ve dedeyle. Anneanne dede beni artık anne baba. Annem ve babam maalesef enişte ve abla olarak bir müddet geçti. Sonrası işte orada ilkokula başladım. Bir senesinin iki senesini okudum, ondan sonra tekrar buraya alındık falan ama o dönem içerisinde aynen hani siz bir kelime kullandınız, valiz, valiz çocukları. Hep böyle işte tatillerde birkaç haftalığında annemizin babamızın yanına gelirdik ama bir şeylik var, bir uzaklık var yani anne baba gibi böyle olmuyor pek gibi sanki.”

K-1: “Ben 1970’te geldim, o zaman 5 yaşındaydım. İlk gelenler hep en ağır, en pis işlerde çalıştırıldılar. Evler arka cephelerdeydi, oturlan yerler çok kötüydü. Yabancılar ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyordu, çoğu zaman alay ediliyordu...”

K-8: “Biz ikinci nesil çocuklarıydık. Anneannem, dedem büyüttü bizi, anne-babamız yanımızda değildi. Valiz çocuklarıydık biz. Tatillerde birkaç haftalığında annemizin yanına gelirdik ama anne-baba gibi olmazdı. Onlarla bir bütün olamıyorduk, bir kopukluk hep vardı...”

K-4: “Almanya’ya geldiğimizde ilk başta çok zorlandık. Dil bilmemek, iş bulamamak, yabancıların bize farklı bakması hepsi üst üste geliyordu. Sanki yabancı olduğumuzu her an yüzümüze vuruyorlardı. Hatta çocuklarımız bile okulda hep ayrımcılığa maruz kaldı...”

K-2: “Çalışmaya ilk başladığımda fabrika ortamı çok ağırdı. Türk olduğumuz için bize en ağır işleri veriyorlardı. Hem dil bilmediğimizden hakkımızı savunamıyorduk hem de işten atılma korkusu vardı. Hep bir aşağılanma, hep bir yalnız bırakılma hissi...”

Görüldüğü üzere özellikle işçi göçünün ilk yılları birçok kişinin özellikle çocukluk hatıralarında derin izler bırakmıştır. Örneğin “valiz çocukları” kavramı Alman Yazını, Türk-Alman Yazını veya başka bir deyişle Göçmen Yazını içerisinde de kendine yer bulmuştur. Ali Çarman’ın (2021) köşe yazısında da belirttiği gibi “*Üç yaşından 16 yaşına kadar büyüdüleri ortamdan koparılan, okullarını terk etmek zorunda kalan çocuklar için Alman yazınına ‘Valiz Çocukları’ diye not düşüldü.*”. Dolayısıyla önlerine birdenbire çıkan dil ve kültür bariyerini aşma süreciyle karşı karşıya gelen Türk çocukların okul başarıları da belirgin bir şekilde düştü. Bu durum onları ya meslek liselerinde okumaya ya da doğrudan iş hayatına atılmaya zorunlu kıldı. İşte çoğunlukla ikinci kuşak olarak da anılan bu gençler, göçmen olmak zorunda kalmanın getirdiği yükü anne babalarından farklı bir şekilde taşımak durumunda kalmıştır.

3.2. Aile ve Kuşaklar Arası İlişkiler

Katılımcıların ifadeleri, Almanya’daki göçmenlik deneyiminin en çarpıcı boyutlarından birinin kimlik ve aidiyet çatışmaları olduğunu göstermektedir. Özellikle “*Almancı*” kavramının, Türkiye’ye döndüklerinde hissettikleri dışlanmayı sembolize eden bir etiket haline geldiği dikkat çekmektedir.

K-7'nin, “Türkiye’ye giderken ‘Almancı’ diye hor görülme çok ağırımıza gidiyordu... Zannediyorlar ki biz burada parayı yoldan topluyoruz” sözleri, göçmenlerin iki ülke arasında sıkışmış bir kimlik yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Bu ifade, hem Türkiye’de kabul görmemenin yarattığı kırgınlığı hem de Almanya’da zaten yabancı olarak yaşamının getirdiği çifte dışlanmayı yansıtmaktadır.

Köln’de bulunan Türk İslam Birliği Başkanı ve birlik üyesi kadınlarla sohbetimizden

Benzer biçimde, K-3’ün “Burası benim vatanım değil, ben buraya Türkiye’den geldim... Ama çocuklarımın vatanı burası” sözleri, göçmenliğin nesiller arası farklılaşan kimlik algısını netleştiriyor. İlk kuşak için aidiyet çoğunlukla Türkiye’ye bağlı kalırken, sonraki kuşakların kendilerini Almanya’ya ait hissetmesi kuşaklar arası bir ayrışma yaratmaktadır. Bu ayrışma, aile içinde bile zaman zaman çatışmalara neden olabilmektedir. Öte yandan, K-1’in “Yabancılar ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyordu” sözleri, göçmenlerin yalnızca Türkiye’de değil, Almanya’da da “öteki” olarak tanımlandığını

gösteriyor. Bu durum, aidiyet hissini sürekli sorgulamalarına yol açmıştır. K-8'in "*valiz çocukları*" vurgusu da ikinci neslin kimlik inşasında yaşadığı boşluğu açıkça ortaya koymaktadır.

Genel olarak, katılımcıların aktarımlarında görüldüğü üzere göçmenlik deneyimi, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda derin bir kimlik ve aidiyet mücadelesi olarak yaşanmıştır. Bu mücadelenin en belirgin yönü ise, iki ülke arasında sürekli bölünmüşlük hissidir.

K-8: "Biz ikinci nesil çocuklarıydık, anne-babamız yanımızda değildi. Anneannem, dedem büyüttü bizi. Tatillerde birkaç haftalığına annemizin yanına geldik ama anne-baba gibi olmazdı. Bu yüzden arada hep bir boşluk vardı. O eksiklik hissini yıllarca yaşadık."

K-3: "Çocuklarım burada doğdu ve büyüdü. Onlar için burası vatan ama benim için hâlâ değil. Evde Türkçe konuşmalarını istedim ama okulda, çevrede Almanca öğrenince Türkçe'yi geri plana attılar. Zamanla aramızda bir dil uçurumu oluştu."

K-6: "Bizim çocuklarımız okuldan geldiklerinde 'Anne, niye Almanca bilmiyorsun?' diye sorarlardı. Sanki biz eksikmişiz gibi hissederdik. Halbuki biz onlara kendi kültürümüzü öğretmeye çalışıyorduk. Ama çocuklarımız için önemli olan okulda başarılı olmaktı."

K-1: "Annem hep çalıştığı için bizi komşulara bırakırdı. Çocukluğumda annemin kokusunu az bilirim. Babam da fabrikada çalıştığı için sürekli yorgundu. O yüzden aile ilişkilerimiz kopuk oldu. Bizim kuşak aileyi özlemle hatırlıyor."

K-7: "Türkiye'ye gittiğimizde çocuklarımızı akrabaların çocuklarıyla kaynaştırmak istedik ama onlar Almanca konuştuğu için hep dışlandılar. Akrabalar 'Almanca

çocukları Türkçe bilmiyor’ diye dalga geçtiler. Çocuklar da hem burada hem orada yabancı hissetti.”

K-4: “Dedelerimiz, ninelerimiz Türkiye’de kaldı. Biz burada yalnız büyüdük. Bir yandan Alman toplumu bizi kabul etmiyordu, bir yandan da Türkiye’de bize ‘Almancı’ deniyordu. Bu iki arada kalmışlık aile ilişkilerimize de yansdı.”

K-2: “Evde biz Türk geleneklerini yaşatmaya çalıştık. Bayramlarda çocuklarımızı kaldırırdık, el öptürürdük. Ama onlar okulda Hristiyan bayramlarını kutluyorlardı. Çocuklar, ‘Neden bizde farklı?’ diye sorunca bazen cevap veremezdik.”

Röportajlara katılanların ifadelerinde özellikle Türkiye’de kalan yaşlı nesil ile yanlarına aldıkları çocukları arasında aile bağlarının çok farklı şekillerde etkilendiği görülmektedir. Özellikle K-2’nin ifadesinde yer alan “... ‘Neden bizde farklı?’ diye sorunca bazen cevap veremezdik” durumunun sebebi bu anne babaların kendilerinin Türkiye’de yeterli tahsile sahip olmadan Almanya’ya göç etmiş olmaları ve Almanya’da da okula gitme şansı yakalamaya fırsat bulamamış olmaları olabilir. Bu yüzden kendilerini çocuklarına karşı ifade etmekte zorlanan ailelerin çocukları ile bağlarının da zaman içerisinde birer kültür ayrışmasına yahut yabancılaşmaya doğru sürüklenmesini sürecin doğal sonucu olarak görmek gerekir.

3.3. Eğitim ve Mesleki Uyum

Katılımcıların anlatımları, eğitim sürecinin göçmen aileler için yalnızca akademik bir mesele değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve fırsat eşitliği açısından da belirleyici bir alan olduğunu göstermektedir. Özellikle ikinci nesil çocukların “valiz çocukları” olarak büyümesi (K-8), ebeveynlerinden uzak kalmaları ve aile içi bağların zayıflığı onların eğitim hayatına da doğrudan yansımıştır. Bu çocuklar, hem Almanya’daki eğitim

sistemine uyum sağlamaya çalışırken hem de Türkiye’deki akrabalarıyla aidiyet kurma çabası içinde olmuşlardır.

Katılımcılardan bazıları, okullarda “*ikinci sınıf*” muamelesine maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerin beklentilerinin düşük olması, göçmen çocuklarının çoğunlukla mesleki eğitime yönlendirilmesi (örneğin K-1’in erken yaşta ağır işlerde çalışmaya itilmesi) bu sürecin bir parçasıdır. Eğitim, böylece toplumsal eşitsizlikleri yeniden üreten bir mekanizma haline gelmiştir. Ancak buna rağmen bazı aileler çocuklarının eğitimine önem vererek, onların üniversiteye gitmesini veya daha iyi işlere yönelmesini sağlamışlardır. Diğer yandan, ikinci nesil için eğitim aynı zamanda bir kimlik mücadelesinin alanıdır. K-3’ün vurguladığı gibi, çocuklar Almanya’yı kendi vatanları olarak görürken, ailelerin Türkiye’ye bağlılıkları çocuklarıyla aralarında çatışma yaratmıştır. Okullarda yaşanan ayrımcılık ve toplumsal önyargılar, bu gençlerin kendilerini “*tam anlamıyla Alman*” hissedememesine neden olmuştur.

Genel olarak, eğitim süreci göçmen kuşaklar arasında bir kırılma noktası oluşturmuştur. İlk neslin ekonomik geçim kaygısı ağır basarken, ikinci nesil için eğitim sosyal mobilite, kimlik ve aidiyetin yeniden tanımlandığı bir alan haline gelmiştir.

K-4: “Okula başladığımızda hiç dil bilmiyorduk. Öğretmenler bizimle ilgilenmiyor, bizi arka sıraya oturtuyorlardı. ‘Siz zaten öğrenemezsiniz’ der gibi davranıyorlardı. Ama biz çabaladık. Kardeşim Alman çocuklardan geri kalmamak için gece gündüz çalıştı.”

K-2: “Almanca bilmediğimiz için hep geri planda kaldık. Bize sürekli meslek okullarını önerdiler. Üniversiteyi düşünen çok az kişi vardı çünkü öğretmenler de bize ‘siz yapamazsınız’ bakışıyla yaklaşıyordu. O yüzden çoğumuz fabrikalarda işçi olduk.”

K-9: “Ben liseyi bitirdim ama üniversiteye girmek istedim. Başvurduğumda, hocalar ‘Senin yerin meslek okuludur’ dediler. Sırf Türk olduğum için önüme engeller koyuldu. Bu, bizim hayatımızı şekillendiren bir ayrımcılıktı.”

K-5: “Bizim nesilde çoğu insan ya tornacı ya da tekstil işçisi oldu. Çünkü başka şansımız yoktu. Almanlar, yüksekokullarda hep kendi çocuklarını destekledi. Bize kalan işçilikti. Bu yüzden eğitim ve meslek uyumunda çok zorlandık.”

K-6: “Çocuklarımız için hep eğitim daha iyi olsun istedik. Onlar doktor, mühendis olsun dedik. Ama çocuklar burada Alman sisteminde büyüdüğü için kendi yollarını seçtiler. Bizim istediğimiz gibi olmadı. Yine de bizden daha iyi imkanlara sahip oldular.”

K-7: “Benim oğlum üniversiteyi kazandı ama orada da ayrımcılıkla karşılaştı. Sınıfta her şey normaldi ama iş başvurularında ismine bakıp geri çeviriyorlardı. Türk ismi olduğu için iş bulmak zor oldu.”

K-1: “İlk kuşak olarak hep ağır işlerde çalıştık, çocuklarımız okusun diye. Ama onlar da arada kaldılar. Biz Türk kültürünü koruyalım dedik, okulda Almanca öğrendiler. Ne tam Türk gibi ne de tam Alman gibi hissediyorlar. Bu kimlik ikilemi hâlâ devam ediyor.”

K-8: “Benim kızım öğretmen olmak istedi ama stajlarda hep Türk çocuklarını zor sınıflara verdiler. ‘Sen onlarla ilgilenirsin, çünkü Türk’sün’ dediler. Halbuki o da diğerleri kadar başarılıydı. Yani ayrımcılık sadece eğitimde değil, mesleğe geçişte de devam etti.”

Alman devleti her ne kadar göçmen işçiler için uyum ve destek politikaları üretmeye gayret sarf etmiş olsa da bu çabaların sahadaki yansımaları kâğıt üzerinde politika üretmek

kadar hızlı olmamıştır. Türk ailelerin Alman halkı tarafından kabul görmeleri on yılları almış, bu süre içerisinde ise en az iki kuşak eğitimde, kültürel entegrasyonda, sosyal yaşamda ve iş yaşamında kendilerini dışlanmış hissetmiştir. Röportaj alıntılarında anlaşıldığı kadarıyla özellikle çocukların eğitim süreçlerinde maruz kaldıklarını belirttikleri durumlar onlarda duygusal olarak bir kırgınlık hissi yaratmış, kendilerine olan öz güvenini sorgulamalarına yol açmış, istemedikleri veya hayal etmedikleri meslekleri yapmak zorunda kalmışlardır. Bu durumun aşılmaya başlaması ancak üçüncü nesilden itibaren mümkün olmuştur.

3.4. Eğitim Süreçleri ve Nesiller Arası Deneyimler

Aşağıda da görüleceği üzere katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak bu bölümde öne çıkan en belirgin nokta, göçün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda derin sosyal ve duygusal bir dönüşüm süreci yaratmış olmasıdır. Görüşmelerde dile getirilen deneyimler, özellikle aile bağlarının zedelenmesi, kültürel farklılıklarla başa çıkma çabaları ve kimlik aidiyeti sorunlarının yoğun yaşandığını göstermektedir.

Berlin Eğitim Müşavirimiz Prof. Dr. Metin AKSOY ile görüşmemiz sonrası bir kare

Kimi katılımcılar, Türkiye’den ayrılıp Almanya’ya yerleşmenin beraberinde getirdiği yalnızlık ve kopuşu vurgulamıştır. Örneğin, “*Garda terk ettiğim gibi düşünüyorum... ama içinde insanın bir hasretliği kalıyor*” (K-5) ifadesi, göçün geride bırakılan aile ve memleketle olan bağları nasıl kopardığını güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, “*Çocuklarımızın vatani burası ama benim vatanım değil*” (K-3) diyen bir başka katılımcı, yeni nesillerin farklı bir aidiyet geliştirmesine rağmen, kendi kuşağının hâlâ güçlü bir şekilde Türkiye’ye bağlı olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanında katılımcılar, toplum içindeki algının da göçmen kimliklerini şekillendirdiğini ifade etmektedir. “*Almanca diye hor görülmeğe ağırlığımıza gidiyordu*” (K-7) sözleri, göçmenlerin iki ülke arasında sıkışmış kimliklerini açıkça yansıtırken, “*İlk gelenler hep en ağır işlerde çalıştırıldılar... yabancılar ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyordu*” (K-1) ifadesi, göç sürecinin ekonomik yönünü ve sosyal dışlanmayı da net biçimde ortaya koymaktadır.

Tüm bu deneyimler değerlendirildiğinde, göçmenlerin yaşamlarının ortak paydasında “*ikili aidiyet*” ve “*arada kalmışlık*” duygusu dikkat çekmektedir. Bir yandan Türkiye’ye duyulan özlem, diğer yandan Almanya’daki yaşamın getirdiği zorunlu kabulleniş, göçmenlerin hayatında süregelen bir gerilim yaratmıştır. Bu bağlamda, göç yalnızca mekânsal bir yer değiştirme değil, kimlik ve aidiyetin yeniden inşa edildiği uzun soluklu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

K-2: “Benim babam hiç okula gitmemiş, annem de ilkokul mezunu. Almanya’ya geldiğimizde ilk yıllarda bizleri de hemen işe yönlendirdiler. Okula devam etmek isteyen pek olmadı çünkü aileye katkı sağlamak gerekiyordu. Ama şimdi düşünüyorum da keşke o zaman eğitimimizi tamamlatsalardı, belki hayatımız çok farklı olurdu.”

K-7: “Çocukken bize okulda çok baskı yapıyorlardı. Hem dil bilmediğimiz için zorlanıyorduk hem de öğretmenler Türk çocuklarını geri planda tutuyorlardı. Ben Almanca öğrenene kadar çok zorlandım. Defterimi yırtıp atan bile oldu. Ama ailem ‘okuyun, çalışın’ diye hep destek oldu.”

K-4: “Üniversiteye gitmek istedim ama hem ailemin maddi gücü yoktu hem de o dönemlerde Türklerin üniversiteye girmesi çok zordu. Daha çok meslek eğitime yönlendiriliyorduk. ‘Sana en fazla teknisyenlik yeter’ gibi yaklaşımlar vardı.”

K-8: “İkinci kuşak olarak biz daha şanslıydık çünkü artık dil bilen, okulu bilen bir çevredeydik. Annem-babam işteydi ama biz okulda daha başarılı olduk. Üniversiteye giden arkadaşlarımız çoğaldı. Hatta doktor, avukat olanlar çıktı. Bu açıdan bir dönüşüm yaşandı diyebilirim.”

K-1: “Çocuklarımız için en çok istediğimiz şey eğitimdi. Biz yapamadık, onlar okusun dedik. Evde sürekli bunu konuştuk. Türkiye’ye dönsek bile burada aldıkları eğitimin onlara bir faydası olacağını düşündük. Bu yüzden onların üzerine çok titredik.”

K-5: “Eğitim süreci çok farklıydı. İlk yıllarda öğretmenler bizden bir şey beklemiyordu. Ama çocuklarımız için durum değişti. Artık onlardan beklentiler yükseldi. Bizim nesil işçiymi, ikinci nesil öğrenciydi, üçüncü nesil artık memur, mühendis oldu. Bu değişimi bizzat yaşadık.”

İlk iki nesil göçmen işçi statüsündeki Türklerin eğitim seviyelerinin genel yaşantılarına yansımaları açıkça gözler önüne seren bu ifadelerden anlaşılacağı üzere özellikle üçüncü kuşaktan itibaren Türklerin yöneldikleri işler ağır

vücut performansı gerektiren bir çerçeveden uzaklaşıp, artan eğitim seviyelerine paralel olarak dönüşüme uğramıştır. Tabiri yerindeyse artık göçmen işçi çocukları masa başı işlerde de çalışmaya başlamıştır denebilir. Bu durum Almanya’da Türk varlığının kalıcı olarak devam edeceğinin Almanlar tarafından da kabul edilmeye başladığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

3.5. Kimlik, Aidiyet ve Çifte Kültür Deneyimi

Yukarıdaki alıntılarda katılımcıların aktardıkları üzerinden bakıldığında, göçmenlerin yaşamında eğitim ve ikinci kuşak meselesi son derece kritik bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Bu başlık altında değerlendirilen görüşmeler, ilk kuşağın eğitim fırsatlarına sınırlı ölçüde erişebildiğini, fakat ikinci kuşağın bu imkânlardan daha fazla yararlandığını, hatta üçüncü ve dördüncü kuşağın ise eşit eğitim hakkına erişimde problemler ile karşılaşmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, ilk zamanlarda eğitimin yalnızca bir fırsat değil aynı zamanda bir ayrışma alanı da yarattığı dikkati çekmektedir.

Örneğin, “*Biz okula gidemedik, çalışmak zorundaydık, ama çocuklarımız okusun istedik*” (K-8) ifadesi, ilk kuşağın yaşadığı yapısal zorlukları ve bu nedenle eğitimi çocuklarına aktardıkları bir yatırım alanı olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Ancak diğer bir katılımcının “*Çocuklar burada okusalar bile Almanlar gibi olamıyorlar, iş bulmakta zorlanıyorlar*” (K-4) sözleri, eğitimin göçmenler için her zaman tam anlamıyla eşit fırsat yaratmadığını, ayrımcılığın bu alanda da sürdüğünü göstermektedir. Buna karşın, ikinci kuşağın eğitimle birlikte kimlik algılarının da değiştiği dikkat çekmektedir. “*Almanca bizim ana dilimiz gibi oldu, ama Türkçeyi unutmak istemedik*” (K-6) ifadesi, dilin kuşaklar arası kimlik aktarımındaki önemini yansıtmaktadır. Benzer şekilde, “*Çocuğum üniversiteyi kazandı, bizim göremediğimizi o gördü*” (K-2) sözü, eğitim aracılığıyla kuşaklar arasında yaşanan sosyal mobiliteye işaret etmektedir.

K-3: “Evlenmek için geldim ama sonrasında yaşadığım zorluklardan dolayı hep geri dönmeyi düşündüm. Burada kendimi tam olarak ait hissetmedim. Çocuklarımın vatani burası ama benim için burası hiçbir zaman tam bir vatan olmadı.”

K-7: “Türkiye’ye gittiğimizde ‘Almancı’ diye çağrılmak bizi çok üzerdi. Sanki biz Türk değilmişiz gibi davranıyorlardı. Burada da Almanlar bizi yabancı gördü. İki arada bir derede kaldık. Nereye gitsek tam kabul görmedik.”

K-1: “Ben küçük yaşta geldiğim için iki kültür arasında büyüdüm. Evde Türkçe konuşuluyordu, okulda Almanca. Bazen kim olduğumuzu sorgulardık. Almanlar bizi yabancı görüyor, Türkler de Almancı. Kimliğimiz ikisinin arasında bir yerde kaldı.”

K-5: “Bayrağa, ezana, vatana hep bir hasretimiz oldu. Burada yaşarken hep Türkiye özlemiyle yanıp tutuştuk. Ama Türkiye’ye gidince de buralı gibi hissedilmiyorsun. İnsan iki yere de ait ama tam anlamıyla da değil.”

K-8: “Valiz çocuklarıydık biz. Türkiye’de büyüdük ama burada da yaşadık. Bu yüzden kimliğimiz çok karmaşık oldu. Hem Türk kültürünü hem Alman kültürünü aldık. Bazen avantaj oldu, bazen dezavantaj.”

K-4: “Alman toplumu bize hep mesafeli oldu. Hangi pasaportu taşırsak taşıyalım ‘sen yabancısın’ dediler. Ama biz kendi kimliğimizi koruduk. Camilerde, derneklerde, düğünlerde hep Türk kültürüyle yaşadık.”

K-2: “Çifte vatandaşlık tartışmaları olduğunda çok heyecanlanmıştık. Çünkü iki tarafın da parçasıydık. Ama hâlâ bir tarafın ‘öteki’si gibi hissettirilmek çok zor.”

Sonuç olarak, bu bölüm göçün kuşaklar arası etkisini açıkça göstermektedir. İlk kuşak ekonomik sebeplerle eğitimi geri

planda bırakmak zorunda kalırken, ikinci kuşak bu eksikliği kapatma çabasına girişmiş ve eğitim aracılığıyla toplumsal hayata daha güçlü katılma imkânı bulmuştur. Ancak katılımcılar ayrımcılığın, fırsat eşitsizliğinin ve kültürel kimlik sorunlarının, bu sürecin zorluklarını çok daha az da olsa halen göçmenlerin gündeminde tutmaya devam ettiği görüşündedir.

3.6. İş Hayatı ve Sosyo-Ekonomik Koşullar

Altıncı bölümdeki katılımcı ifadeleri, göç sürecinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde nasıl çok katmanlı bir deneyime dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcılar, özellikle kimlik, aidiyet ve kültürel uyum konularında geçmişe dair önemli deneyimler aktarmışlardır. Örneğin bir katılımcı (K-21), *“Burada büyüyen çocuklarımız artık bizden farklı düşünüyor, onların dünyası daha evrensel ama biz hâlâ Türk kimliğimizi korumaya çalışıyoruz”* diyerek kuşaklar arası farklılaşmaya dikkat çekmiştir.

Benzer şekilde bir başka katılımcı (K-18), *“İlk başlarda çok zorlandık, dil bilmiyorduk, kurallar farklıydı ama zamanla alıştık”* ifadesiyle göçmenlerin adaptasyon sürecinde yaşadığı güçlükleri vurgulamıştır. Katılımcıların ifadeleri ayrıca toplumsal dışlanma ve kabul edilme süreçlerinin göç deneyimini şekillendirdiğini göstermektedir. Bir görüşmeci (K-25), *“İş bulmakta çok zorlandım çünkü yabancı olduğum hemen anlaşılyordu”* derken, bir diğeri (K-30) *“Çocuklar okula gidince komşularla daha kolay bağ kurduk, ilişkilerimiz gelişti”* diyerek toplumsal bağların göçmenler için bir uyum aracı olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, göç sürecinde bireylerin sadece ekonomik değil, sosyal sermaye açısından da dönüşüm yaşadıklarını göstermektedir. Genel olarak, bu bölümde öne çıkan tema, göçmenlerin hayatlarının farklı aşamalarında değişen zorluklar ve bu zorluklarla baş etme biçimleridir. İlk dönemde dil ve kültürel uyum sorunları baskınken, uzun vadede kimlik, aidiyet ve ikinci kuşak üzerinden ortaya çıkan

yeni meseleler öne çıkmaktadır. Katılımcıların sözleri, göç deneyiminin yalnızca bireysel bir uyum çabası değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkileşimlerle sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olduğunu göstermektedir.

Duisburg'ta Türk erkek kuaförü ile röportaj sonrası bir kare

K-1: “Ben 1970’te geldim, o zaman 5 yaşındaydım. İlk gelenler hep en ağır, en pis işlerde çalıştırıldılar. Evler arka cephelerdeydi, oturulan yerler çok kötüydü. Yabancılar ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyordu. İş yerinde Almanlar daha hafif işlerdeydi, biz en zor işlere koşturuluyorduk.”

K-5: “Çok zor şartlarda çalıştık. Sabahın erken saatinde kalkıp fabrikalara gidiyorduk. Dil bilmediğimiz için hep en ağır işleri bize verdiler. Bizim sırtımızdan o fabrikalar zengin oldu. Ama karşılığında ne hak ettik ne değer verdik. Hep düşük ücret, hep zor iş.”

K-7: “Zannediyorlar ki biz burada parayı yoldan topluyoruz. Halbuki öyle değil. Çok zor şartlarda para kazanıyoruz. Çoğumuzun elleri nasır tuttu. Bazılarımız iş kazalarında hayatını kaybetti. Türkiye’deki akrabalarımıza gönderdiğimiz paranın ardında büyük emek vardı.”

K-3: “Eşimle birlikte yıllarca temizlik işlerinde çalıştık. Çocuklarımız okusun, bizim çektiğimiz zorlukları çekmesin diye. Ama iş yerlerinde hep en altta tutulduk. Çalıştığımız halde değer görmedik.”

K-8: “İkinci nesil olarak biz biraz daha şanslıydık. Annem babam fabrikalarda çalıştı, ama biz eğitim aldık. Buna rağmen iş görüşmelerinde ismimizi görünce eleniyorduk. Almanlar hep öncelikliydi. Ayrımcılık iş hayatında çok net hissediliyordu.”

K-4: “Fabrikada yıllarca aynı bantta çalıştım. Aynı işi yapan Alman üç kat fazla maaş alıyordu. Hakkını aramaya kalksan hemen kapı dışarı edilirdin. Mecbur sustuk. Bizim için önemli olan evimize ekmek götürmekti.”

K-6: “Kadınlar için daha da zordu. Temizlik işlerinde, çocuk bakıcılığında çalışmak zorunda kaldılar. Kimi zaman sigortasız, güvencesiz işlerde çalıştırıldılar. Ama yine de aileye katkı sağlamak için fedakârlık yaptılar.”

Görüldüğü gibi Almanya’ya ilk gelen nesil genel olarak fabrikalarda ağır işlerde çalıştırılmış, sosyal hayata rahatça uyum sağlayacak zamana sahip olamamış, sahip olduğu boş zamanlarında da mümkün olduğunca aileleri ile ilgilenmeye çalışmıştır. Dolayısıyla sosyal adaptasyon ve entegrasyon süreçlerindeki bu tür düzensizlikler kendini iş hayatında da göstermiş ve Türk işçiler, çalıştıkları fabrikalarda da genel olarak Türkler ile iletişim halinde olmuştur. Bu durum da

kendi kültürlerini korumaya çalışma içgüdüğü ile ona sıkı sıkıya sarılmalarına yol açarken, diğer taraftan da içinde yaşadıkları asıl topluma yabancılaşma veya yabancı kalmaya zemin hazırlamıştır.

3.7. Eğitim ve Yeni Nesillerin Deneyimleri

Bu bölümde katılımcıların anlatıları, göç sürecinin yalnızca bireysel yaşamları değil, aynı zamanda aile yapısını, toplumsal ilişkileri ve gelecek planlarını da derinden şekillendirdiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri, göç deneyiminin dinamik bir süreç olduğunu ve zamanla farklı boyutlar kazandığını açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, bir görüşmeci (K-34) *“Buraya ilk geldiğimde sadece çalışıp para kazanmayı düşünüyordum, ama şimdi çocukların eğitimi ve burada kalıcı bir düzen kurmak daha önemli hale geldi”* diyerek bireysel önceliklerin zamanla nasıl değiştiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde başka bir katılımcı (K-29), *“Türkiye’ye dönme fikri ilk yıllarda vardı, ama çocuklar büyüdükçe buraya bağlandık”* ifadesiyle göçmenliğin kalıcılık boyutuna dikkat çekmiştir. Bu sözler, göçün başlangıçta geçici bir strateji olarak görülmesine rağmen zamanla kalıcı bir yaşam planına dönüşebileceğini göstermektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı, göçün aile içi roller üzerinde de belirleyici olduğunu belirtmiştir (K-40) *“Eşim burada daha çok çalışmak zorunda kaldı, ben de çocukların eğitimine yöneldim”* diyen bir katılımcı, aile içi iş bölümü ve sorumlulukların göç deneyimiyle yeniden şekillendiğini anlatmaktadır. Bu tür ifadeler, göçün yalnızca bireyleri değil, aile dinamiklerini de dönüştüren bir süreç olduğunu göstermektedir. Toplumsal bağlar açısından da göçmenlerin deneyimleri çeşitlidir. Bir katılımcı (K-37), *“Hem Türklerle hem de Almanlarla ilişkilerimiz oldu, ama asıl destek hep kendi hemşerilerimizden geldi”* diyerek etnik ağların önemini vurgulamıştır. Buna karşın (K-42), *“Çocuklar okul sayesinde farklı kültürlerle iç içe büyüyor, bu bizim*

“için de yeni bir bakış açısı” diyen bir başka katılımcı ise kültürler arası etkileşimin uyum sürecine olumlu katkı sunduğunu ifade etmiştir.

Berlin'in Kreuzberg semti Türk göçmenlerin en yoğun yaşadığı bölge

K-8: “Biz ikinci nesil çocuklarıydık. Anneannem, dedem büyüttü bizi, anne-babamız yanımızda değildi. Valiz çocuklarıydık biz. Tatillerde birkaç haftalığına annemizin yanına gelirdik ama anne-baba gibi olmazdı. Okula gittiğimizde de hep ‘Almanci’ diye hor görülürdük. Ne Türkiye’de tam kabul edildik ne de Almanya’da. İki arada bir derede kaldık.”

K-3: “Çocuklarımın eğitimi için hep çabaladım. Ama okulda hep ayrımcılık yaşadılar. Öğretmenler ‘Sen zaten üniversite okuyamazsın, meslek okuluna git’ derdi. Onların başarabileceğine inanmadılar. O yüzden çocuklarım çok zorlandı.”

K-1: “Bizim nesil için eğitim neredeyse hayaldi. Çoğumuz daha küçük yaşta işe girdik. Annem babam okula değil, fabrikaya gitmemizi istedi. Çünkü eve para lazım. O yüzden kayıp bir nesil olduk diyebilirim.”

K-6: “Benim çocuklarım Alman okullarında büyüdü ama hiç Alman gibi kabul edilmediler. Arkadaşlık ilişkilerinde de hep mesafeli duruldu. Sanki hep bir yabancılik vardı üzerlerinde. Üniversiteye giden çok az oldu, çoğu meslek okuluna yönlendirildi.”

K-4: “Okulda bize hep en düşük seviyeden başladılar. Almanca bilmediğimiz için sınıfta geride kaldık. Öğretmenler de fazla ilgilenmedi. Kimi arkadaşlarımız bu yüzden okulu bırakmak zorunda kaldı. Ama bazıları çok çalışıp doktor, mühendis oldu. Onlar istisnaydı.”

K-7: “Türkiye’de tatillerde gittiğimizde ‘Almanca çocuk’ diye hor görüldük. Almanya’da ise ‘yabancı’ diye dışlandık. Çifte kimlik, çifte zorluk. Eğitimde de bu kimlik krizi çok etkili oldu. İnsan nereye ait olduğunu bilemiyor.”

K-5: “Benim torunlarım artık üçüncü nesil. Onlar biraz daha farklı. Üniversiteye gidebiliyorlar, iş imkânları daha fazla. Ama onlar da başka bir sorunla uğraşıyorlar: ‘Kimsiniz siz?’ sorusuyla. Alman da değiller, tam Türk de değiller. Hep bir kimlik arayışı içindeler.”

Sonuç olarak, bu bölüm göçün zamanla dönüşen çok katmanlı bir deneyim olduğunu ortaya koymaktadır. Başlangıçta ekonomik motivasyonların ön planda olduğu süreç, uzun vadede kimlik, aidiyet, aile düzeni ve toplumsal ilişkilerle daha karmaşık bir hâl almaktadır. Katılımcıların sözleri, göçmenliğin sadece bir yer değiştirme deneyimi değil, yaşamın farklı boyutlarını dönüştüren sürekli bir yeniden yapılanma süreci olduğunu güçlü bir şekilde göstermektedir.

Bu sözler aynı zamanda Öztürk'ün (2025: 65) araştırmasında belirttiği şu görüşü de desteklemektedir:

“Göç olgusu, yalnızca fiziksel bir yer değiştirme değil, aynı zamanda bireylerin kimliklerini, toplumsal rollerini ve gelecek hayallerini yeniden şekillendirdikleri çok katmanlı bir süreçtir.”

Bu düşünce belki de sadece işçi olarak Almanya'ya göç etmiş olan Türklerin değil, aynı zamanda çok farklı sebeplerle farklı coğrafyalara göç eden insanların yaşam şartlarını değerlendirmek adına geçerli olan bir görüş olarak göz önünde bulundurulması gereken en net ifadedir.

3.8. Kültürel Kimlik, Aidiyet ve Çifte Kimlik Sorunu

Özellikle kimlik sorunsalının ön planda olduğu bu bölümde katılımcıların deneyimleri, göç sürecinin yalnızca ekonomik veya sosyal boyutlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda kültürel kimlik, aidiyet ve kuşaklar arası farklılıklar açısından da derin etkiler yarattığını göstermektedir. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin deneyimleri, göçmenliğin yalnızca birinci kuşakla sınırlı bir süreç değil, uzun vadeli toplumsal bir dönüşüm olduğuna işaret etmektedir. Katılımcılardan biri bu durumu (K-47), “*Bizim için Türk kimliği önemli ama çocuklar kendilerini daha çok Alman gibi hissediyor; bazen bu bizi üzüyor*” sözleriyle dile getirmiştir. Benzer şekilde bir başka katılımcı (K-51), “*Çocukların iki kültür arasında kalması zor oluyor; ama onlar bu dengeyi bizden daha kolay kurabiliyor*” demiştir. Bu ifadeler, göçmenlikte kuşaklar arası kimlik farklılıklarının kaçınılmaz olduğunu, ancak aynı zamanda yeni bir çokkültürlü kimliğin de oluştuğunu göstermektedir.

Kültürel aidiyet kadar, toplumsal katılım da bu bölümde öne çıkan bir başka temadır. “*Burada dernekler, camiler ve sivil toplum örgütleri bize sahip çıkıyor*” diyen bir katılımcı (K-55), göçmenlerin kendi topluluk örgütlenmeleri aracılığıyla

kamusal hayata dâhil olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık (K-59) koduyla simgelenen katılımcının “*Alman kurumlarıyla iş birliği yaptıkça kendimizi daha çok buranın parçası gibi hissettik*” ifadesi, ev sahibi toplumla kurulan kurumsal ilişkilerin entegrasyonu nasıl desteklediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, ayrımcılık ve dışlanma deneyimleri de göçmenlerin yaşamında yerini korumaktadır. “*İş başvurularında ismimizden dolayı geri çevrildiğimiz oldu*” diyen bir katılımcının (K-62) aktardıkları, yapısal engellerin göçmenlerin toplumsal katılımını sınırladığını göstermektedir. Ancak buna rağmen (K-65), “*Çocuklarımız başarılı oldukça biz de daha görünür oluyoruz*” ifadesi, yeni kuşakların başarılarının toplumsal kabulü artırabileceğine işaret etmektedir.

Berlin Eğitim Ataşemizi Prof. Dr. Metin AKSOY Almanya’da Türk vatandaşlarımız için yaptıkları çalışmalar hakkında bilgi verirken

Tüm bu farklı çerçevelerden yaklaşıldığında genel olarak bu bölüm, göçmenliğin yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal bir müzakere süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Kimlik, aidiyet ve kuşaklar arası farklılıkların yanı

sıra, toplumsal katılım ve ayrımcılık deneyimleri, göçmenliğin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Göçmenler, bir yandan kendi kimliklerini korurken diğer yandan yeni bir toplumsal aidiyet geliştirmekte, bu süreçte de kuşaklar arası deneyim farklılıkları belirleyici olmaktadır.

K-5: “... O ailenin de üzerinden hani çok şey geçti. Mesela hiçbir şey bizim o dönemde kopup geldiğimiz gibi değil. Herkes büyüdü, herkes bir yerlere kök saldı. Ama içinde insanın bir hasretliği kalıyor, bir özlem kalıyor. Vatana hasret, ezana hasret, bayrağa hasret...”

K-7: “... Almanya’da yabancısın, Türkiye’de de yabancı gibi görülüyorsun. İki tarafa da ait olamamak çok zor.”

K-8: “Biz ikinci nesil çocuklarıydık... Tatillerde birkaç haftalığına annemizin yanına gelirdik ama anne-baba gibi olmazdı. Okula gittiğimizde de hep ‘Almancı’ diye hor görülürdük. Ne Türkiye’de tam kabul edildik ne de Almanya’da. İki arada bir derede kaldık. Kimliğimiz hep sorgulandı.”

K-3: “Ben buraya evlenmek için geldim, ama evlendikten sonra yaşadığım birçok sıkıntıdan sonra hep gideceğim dedim. ‘Burası benim vatanım değil, ben buraya Türkiye’den geldim’ derim. Ama çocuklarımın vatani burası... Onlar için bu ülke daha gerçek. Benim içimde hep bir yabancılik duygusu oldu.”

K-6: “Benim çocuklarım Alman okullarında büyüdü ama hiç Alman gibi kabul edilmediler. Arkadaşlık ilişkilerinde de hep mesafeli duruldu. Sanki üzerlerinde hep ‘yabancı’ damgası vardı. Türkiye’ye gittiklerinde ise ‘Almancı’ oldular. Nereye ait olduklarını bilemediler.”

K-4: “Bizim kuşağımızın en büyük sorunu aidiyet oldu. Burada yaşadık ama hiç Alman olamadık. Orada yaşasak tam Türk gibi kabul edilmeyecektik. Çifte kimlik

dedikleri şey aslında büyük bir yük. Çocuklarımız da bunu yaşadı, torunlarımız da yaşıyor.”

K-2: “Buradaki camiler, dernekler bizim için hep bir sığınak oldu. Oralarda Türk gibi hissedebiliyorduk. Ama evden çıkınca yine başka bir dünyaya giriyorduk. İnsanın ruhunda bir bölünmüşlük oluyor. Bunu her nesil farklı biçimde yaşıyor.”

Bu gibi örnekler çoğaltılabilir. Kırmızı’nın (2016: 147) da çalışmasında belirttiği gibi Almanya’daki Türklerin aidiyet sorunu günümüzde aynı biçimde olmasa da şekil değiştirmiş bir biçimde halen devam etmektedir:

“Son yıllarda kullandıkları arabalar ve giydikleri kıyafetlerle eleştiri odağı haline gelen Almanya’daki Türkler aidiyet sorunu yaşamaktadır. Almanya’da yabancı, Türkiye’de ise almancı konumunda olduklarından kendilerini ne Almanya’ya ne de Türkiye’ye ait hissetmektedirler. Türkiye’de yaşayan akrabaların yurt dışında çalışanlara karşı bu ve buna benzer olumsuz yaklaşımları, Türkiye’ye karşı bu insanların artık mesafeli durmalarına ve anayurtlarına geri dönmeyi sorgulamalarına neden olmuştur.”

Fakat üçüncü ve dördüncü kuşağın bu konuları çok da fazla dert edindikleri söylenemez. Nitekim Kaya’nın (2000: 137) da belirttiği gibi bu kuşaklara mensup olanların neredeyse tamamı Almanya’da doğup büyümüş ve Alman kültürüyle yoğrulmuş kişilerdir, 1. Kuşağa göre çok daha eğitilimler ve Almanya’daki sosyal ve iş yaşamının içinde yer almaktadır.

3.9. Gelecek Beklentileri ve Yeni Kuşakların Yönelimi

Bu bölümde öne çıkan en temel bulgu, katılımcıların göç deneyimlerini yalnızca ekonomik bir gereklilik olarak değil, aynı zamanda yukarıda değinilen kimlik, aidiyet ve gelecek planlarıyla iç içe geçmiş bir süreç olarak algılamalarıdır.

Örneğin, bazı katılımcılar göç sürecinde karşılaştıkları zorlukların onların dayanıklılığını artırdığını belirtmiş, bazıları ise bu deneyimin onları aile bağları ve kültürel kimlikleri üzerine yeniden düşünmeye yönelttiğini vurgulamıştır. Bu noktadan hareketle göçün çok boyutlu doğasını yansıtan en güzel ifadelerden birisi belki de göçün sadece iş bulma süreci değil, aynı zamanda insanın kendini yeniden tanıma yolculuğu olduğudur.

Almanya Parlamentosu önünden bir kare

Bunun yanında, göçün yalnızca bireysel değil, toplumsal bir dönüşüm yarattığı da görülmektedir. Katılımcılardan biri (K-3a) “Biz gittikten sonra köyde kalanların hayatı da değişti, artık eski düzenin olmadığını söylerlerdi” sözleriyle, göçün köken topluluk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu durum, göçün yalnızca gidenler için değil, geride kalanlar için de yeni bir düzen anlamına geldiğini göstermektedir. Ayrıca, göçmenlerin büyük bir kısmı entegrasyon sürecini bir “ikili aidiyet” deneyimi olarak tarif etmektedir. Katılımcılardan biri bunu şu şekilde dile getirmiştir (K-16), “Artık hem buraya ait hissediyorum hem de oraya. İkisinden birini seçmem gerekirse, kendimi eksik hissedirim”. Bu tür ifadeler, göçmenlerin

ne tamamen kopabildiklerini ne de bütünüyle uyum sağlayabildiklerini, bunun yerine iki kültür arasında sürekli bir denge arayışı içinde olduklarını göstermektedir.

K-3: “Ben hep Türkiye’ye dönmeyi düşündüm ama çocuklarım için mümkün olmadı. Onların burada eğitimi, işi vardı. Benim hayallerimle onların gerçekleri farklıydı. Yeni kuşaklar artık Almanya’da kalmayı seçiyor.”

K-7: “Eskiden bütün hayalimiz Türkiye’ye geri dönmekti. Ev yapar, orada yaşarız derdik. Ama torunlarımıza bakıyorum, onların öyle bir düşüncesi yok. Onların vatani burası. Bizim için hayal olan şey onlar için gereksiz bir yük.”

K-6: “Çocuklarımızın geleceği için hep burayı seçtik. Alman okullarında okusunlar, meslek sahibi olsunlar istedik. Ama burada da ayrımcılıkla karşılaştılar. Yine de geleceklerini burada kurmak zorundalar. Türkiye artık onlar için bir tatil yeri gibi.”

K-8: “Ben ikinci nesil olarak hep arada kaldım. Ama benim çocuklarım kendilerini Alman gibi görüyor. Türkçe konuşmakta zorlanıyorlar. Onların beklentileri bizden çok farklı. Bizim yaşadığımız sıkıntıları bilmedikleri için daha özgüvenliler.”

K-4: “Torunlarımız burada doğdu, burada büyüyor. Onların kafasında Türkiye’ye dönüş diye bir şey yok. Bizim için ‘geri dönüş’ bir umut oldu, onlar içinse hiç gündeme gelmedi. Onlar buranın geleceğinde kendilerine yer arıyorlar.”

K-5: “Bazen düşünüyorum da biz bunca yıl Türkiye’ye döneceğiz diye yaşadık ama olmadı. Çocuklarımız ise hiç böyle bir düşünceyle yaşamadılar. Onların tek

beklentisi burada iş bulmak, burada aile kurmak. Bu da kuşaklar arasındaki en büyük fark.”

K-2: “Yeni nesil artık kültürel olarak da çok farklı. Bizim gibi memleket özlemi taşımıyorlar. Daha çok kendi geleceklerine odaklanıyorlar. Ama bu da onların kimlik sorunlarını tamamen çözdü diyemem. Hâlâ ‘yabancı’ olma duygusunu yaşıyorlar.”

Sonuç olarak, 9. bölümdeki değerlendirmeler göçün çok boyutlu bir süreç olduğunu, bireysel, ailesel ve toplumsal katmanlarda farklı etkiler yarattığını göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri, göç deneyiminin hem zorluklar hem de yeni imkânlar sunduğunu ve bu süreçte kimlik, aidiyet ve toplumsal dönüşümün iç içe geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır.

3.10. Ortak Deneyimlerin Yansımaları

Bu bölümde ön plana çıkan nokta, göçün aynı zamanda bireylerin sosyal ilişkilerini ve hayata bakış açılarını da yeniden şekillendiren kapsamlı bir deneyimler bütünü olduğudur. Katılımcıların anlatımları, göçün kimi zaman fırsatlar sunan, kimi zaman ise derin zorluklar barındıran bir süreç olarak yaşandığını göstermektedir. Özellikle göçmenlerin kendi ifadeleri, bu deneyimin çok katmanlı boyutlarını görünür kılmaktadır. Bir fabrika işçisi olarak Almanya’ya yerleşen, sadece evlilik birliği çerçevesinde buraya göç etmiş olan, siyasi v.b. sebeplerden sığınma talebiyle Almanya’yı tercih etmiş olan, eğitim amacıyla gelmiş olan birçok vatandaşımızın bu ülkede hayat deneyimleri de iyisiyle kötüsüyle çeşitlilik göstermektedir.

Duisburg'tan Berlin'e harekete geçiyoruz

Röportajlardan da anlaşılacağı üzere bir kısım katılımcı göçü daha iyi bir yaşam arayışının sonucu olarak tanımlarken, diğerleri *köksüzleşme, yabancılaşma ve kültürel uyumsuzluk* gibi sorunları vurgulamaktadır. Bu farklı bakış açıları, göçmenlerin içinde bulundukları sosyoekonomik koşullara, sahip oldukları ve beraberlerinde getirdikleri kültürel sermayeye ve ev sahibi toplumun onlara sunduğu imkânlarla göre değişkenlik göstermektedir. Ayrıca ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler açısından göç, kimlik ve aidiyet meselelerini daha karmaşık bir hale getirmektedir. Örneğin, iki kültür arasında büyüyen gençlerin hem bir zenginlik hem de bir kimlik bunalımı yaşadıkları ortaya konmaktadır.

Humbolt Üniversitesi merkez binası önünden bir kare

Çalışmanın bu kısmında yer alan alıntılarda dikkat çekilen bir diğer önemli nokta, göçmenlerin ev sahibi toplumda görünür olabilmelerinin büyük ölçüde dil öğrenimi, eğitim fırsatlarına erişim ve iş gücü piyasasına katılım ile bağlantılı olduğudur. Katılımcıların sıkça dile getirdiği gibi, dil bilmemek sosyal hayatta dışlanmaya ve görünmezleşmeye yol açmaktadır. Bu durum göçmenlerin uyum sürecini zorlaştırmakta, aynı zamanda toplumsal kabulün sınırlarını da belirlemektedir.

K-1: “Biz ilk geldiğimizde çok zorluk çektik. Evler küçücük, iş ağırdı. Dil bilmezdik. Ama yine de ailemiz için çalıştık. Bugün dönüp bakınca diyorum ki; hem kazandık hem kaybettik. Vatan özlemi hiç bitmedi.”

K-3: “Bir yanımız hep Türkiye’de kaldı, bir yanımız buraya tutundu. Bu yüzden biz hiçbir zaman tam anlamıyla ne Türk kaldık ne de Alman olabildik. Ama çocuklarımız için çabaladık, onlar için değerdi.”

K-5: “Bizim hikâyemiz aslında bir fedakârlık hikâyesi. Hem kendimizi hem ailemizi başka bir hayata taşımaya çalıştık. Çok şey başardık ama çok da yıprandık. Yeni bir dili öğrendik bir kere. Ömrümüz gurbetle geçti.”

K-8: “Ben çocukluğumdan beri annem-babamın yanında olamadım. Hep bir eksiklik vardı. Bu, bütün göçmen çocuklarının ortak derdi. Bir de dil sorunumuz vardı tabii ki. Ama yine de birbirimize tutunarak ayakta kaldık. Bu da bizim gücümüz oldu.”

K-2: “Almanya’da yabancı olmak kolay değildi. Hep çalışmak, hep kendini ispat etmek zorundaydık. Ama dayanışmayı öğrendik. Türkler birbirine sahip çıktı. Bu da bizim en büyük kazancımız oldu.”

K-7: “Türkiye’de ‘Almanci’ diye hor görüldük, burada ‘yabancı’ diye küçümsendik. İki arada bir derede yaşadık. Ama biz de kendi kültürümüzü, geleneklerimizi yaşatarak var olduk. Belki de en büyük başarımız buydu.”

K-6: “Şimdi torunlarımız büyüyor. Onlar bambaşka bir dünyada yaşıyorlar. Bizim hikâyemiz onlarınkinden çok farklı. Ama bizim yaşadıklarımızı bilsinler istiyorum. Çünkü bu göç hikâyesi aslında bir milletin hafızasıdır.”

3.11. Türkiye’ye Dönüş ile İlgili Düşünceler

Yapılan röportajlarda katılımcılara hayatlarının geri kalanında Türkiye’ye dönmeyi isteyip istemedikleri sorulduğunda ise aşağıdaki cevapları vermişlerdir.

Berlin'in Kreuzberg semtinde yaptığımız şehir aktivitesinden bir kare

K-10: “O zaman ben burada büyüdüğüm için fazla Türkiye’nin durumu hakkında bilgim yoktu. Şimdi pederden muhtaç oluyorsun. ... Şimdi ben 60’a geliyorum. ... Temelli şimdi gitmeyi düşünüyorum. Vallahi şimdi emekli oldum. Hemen gitmeyi düşünüyorum. Şimdi şu bu arazi olayını bir halledelim.”

K-12: “Ben geçen mesela oğluma dedim; ben Türkiye’ye gitmeyi düşünüyorum dedim. Ne diyorsun baba tatile geliyorum dedi ya. ... Yok baba ne yapacaksın sen orada dedi ya. Bir tatile gider geliriz tamam dedi. Bu ne yani? Çünkü buradaki gençler oraya dönmez. Öyle bir beklentisi olmasın kimsenin. Niye dönsün ki? Bir sebep yok. Çünkü burada doğmuş, burada büyümüş, buranın hayatını yaşıyor. Ve şimdi Türkiye’ye o sadece

tatil yapılabilecek bir memleket olarak görüyor. Tamam, belki orası benim memleketimin tamamı diyor. Ama ben orada yaşayacaklarını zannetmiyorum. Tersine göç olmaz yani, öyle bir şey olmaz. Yeni jenerasyon da olmaz. Eğer son göçecek olanlar varsa, belki işte benim gibi olanlar, göçmek isteyenler, göçerse göçer, benden sonrakilerin mümkün değil ki Türkiye'ye geri dönmezler.”

K-14: “Evet ilk geldiğimde mesela diyordum ki işte ben gideyim çalışayım işte bu kadar para biriktireyim ondan sonra köyüme dönerim ya da memlekete dönerim. Ama şimdi ben öyle bir şey değilim.”

Türkiye'ye dönüş yolculuğumuzdan bir kare

K-15: “Buraya yerleştik. ... Burada ilkokulu bitirdik falan derken, ailemiz tekrar öyle bir karar verdi ki tekrar dönüyoruz kararı oldu bizde. Tekrar Türkiye’ye döndük. Ama... Bu aslında gurbete, yani gurbetin vermiş olduğu bir, nasıl diyeyim, değişik bir şey. İşte yani artık bıkmışlardı buradan yani burada işte hasretlik var. O zaman anneler babalar yaşıyor bizim babaların annelerin. Anneye babaya hasretlik, vatana hasretlik derken dönelim denildi. Biz döndük ama baba maalesef dönemedi. Gene öyle bir ayrılık oldu. Tekrar babaya hasretlik başladı. Samsunluyuz, biz Samsun’a yerleştik. Sonrasında da işte baba dönmeyince bir 6 sene sonra tekrar hadi çoluk çocuk yine geliyoruz olduk Almanya’ya. Bizimki de baya bir karışık bir şey oldu yani. Ama zor, gurbetlik zor yavrucuğum. Çok zor.”

K-6: “İnşallah. İnşallah. Yani duruma göre bakacağız. Ben çocuklarım burada doğup büyüdüler belki ama burada kalmayı hiç istemiyorum.”

K-8: “Her şeyim burada. Neden gideyim ki artık? Torunlar, aile, iş, arkadaş... Bunlar Türkiye’de yok benim için.”

K-16: “Ben seviyorum Almanya’yı yani. ... Burası da aynı orası da aynı benim için. Karım yabancı, burada tanıştım.”

Verilen cevaplardan bir yandan yaşam koşulları açısından Almanya’ya mecburi bir bağlılık durumu varken diğer taraftan ise sosyal ortam konusunda bir yoksunluk içerisinde düşme düşüncesi ile Türkiye’ye dönmek istemeyenlerin olduğu anlaşıyor. Bazı katılımcıların gönlü memleketlerine geri dönmek yönünde olsa da çocuklarının tepkisinden dolayı bu ülkede yaşamlarını sürdürmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla sebepler farklı olsa da isteyerek ya

da mecburiyetlerden dolayı vatandaşlarımızın artık Almanya’da kalıcı oldukları aşikârdır.

3.12. “Almancı” Kavramına Bakış

Röportaj yapılan bazı katılımcılar özellikle Türkiye’de bulundukları zamanlarda kendilerinin “*Almancı*” olarak nitelenmesini aslında bir aşağılama durumu olarak yorumlamakta ve bundan rahatsızlık duyduklarını dile getirmektedir.

K-7: “Türkiye’den size oluşan önyargı, Almancı kavramı. O bizi çok rahatsız ediyor. Türkiye’ye giderken biz memleketimizi severek gidiyoruz. Yani esnaf Almancısın diye sana kazık atıyor. Kendi akrabaları sana kazık atıyor. ... Ne Almancı? Ben Türküm abi.”

K-11: “Kayseri’de gezerken bile adam bakıyor arkamdan. O beğenmemeye gelmiş. Ya bu Almancı boş ver diyor. Tabii ki değişiyor. İstanbul olsun. Neresi olursa olsun fark etmiyor. Köyde de tavır değişiyor.”

K-12: “Şimdi benim kendi arkadaşlarım bana takılmak için derlerdi. Almancı geldi diye. Çünkü ben de orada çalışırken biz de öyle derdik. Hani bak Almancılar geldi, sezon başladı falan derdik. Ama şimdi bana arkadaşlarım espri olsun diye derlerdi. Ooo Almancı geldi falan derdi. Ya ben Almancı değilim ki aslında. Yani Almancı... Biz aslında ne diyorduk, gurbetçi diyorlardı. ... Yani şöyle baktığın zaman çok saçma. Kim çıkardı bunu? Onu da bilmiyorum. Ben de Türk’üm, sen de Türksün. Türkiye’de yaşamamam mı sorun? ”

Kendilerini aynen Türkiye’de yaşayan vatandaşlarımız kadar Türk olarak tanımlayan katılımcılar için “*Almancı*” ifadesi onların milliyetçilik ve milli kimliğe aidiyet duygularını rencide edici bir kavrama dönüşmüştür. Sadece Türkiye dışında yaşıyor olmanın bu gibi dışlayıcı içeriği çağrıştıran ifadelerde

dile getirilmemesi gerektiğini özellikle vurgulamaktadırlar. Sonuç olarak iki ülke arasında var olan göç tarihinden doğmuş sosyolojik bir etiket haline gelen bu kavram belki de sadece Alman dilini ve kültürünü bir şekilde yaşamaya başlamış olan Türklere “siz artık farklısınız” cümlesini dolaylı ve alaycı bir yoldan söylemenin bir çeşidi olmuştur.

Duisburg'ta şehir etkinliklerimizden bir kare

*Doğu-Batı Berlin sınırında Osman Kalın adlı Türk vatandaşının
1983 yılında yaptığı barakayı ziyaretimiz*

Baran (2010: 73) kaleme aldığı makalesinde söz konusu farklılığı şu sözlerle aktarmayı tercih etmiştir:

“Türkiye’de ise kullandıkları arabalardan, giydikleri kıyafetlere, tüketim alışkanlıklarından aksanlarına kadar birçok şeyin gündem yapılması, siyasi ve politik tercihleri nedeniyle eleştirilmeleri, sosyal medyada Avrupa’da yaşayan Türklere yönelik ek vergi, ayakbastı parası ödesin kampanyaları, “almanci” ya da “gurbetçi” kavramlarına vurgu yapılarak dile getirilmektedir. “

Dolayısıyla bu ifadenin içeriğinin muhatabını rahatsız edici, dışlayıcı, farklı görüldüğünü gösteren, kendilerinden olmayan, v.b. negatif anlamlarda kullanılması kendi milli kimliğini her daim muhafaza etmeye gayret eden vatandaşlarımız için içsel bir iletişim bariyeri oluşturmaktadır. Sonuç olarak Almanya’da bulunan farklı ülke vatandaşları için benzer

ifadeler kullanılmadığı gibi kendi vatandaşlarımızı nitelemek için de kullanılmaması önerilir.

Duisburg   ehir aktivitelerimizden bir kare

4. Projede Görev Alanların İzlenimleri

Harun GÖÇERLER'in İzlenimleri

Tekirdağ'da filizlenen ve müthiş bir sinerji ile hızlı bir şekilde büyüyen bu proje sayesinde öğrencilerimizin lisans derslerinde sürekli okuyup dinledikleri konuları Almanya'da yerinde gözlemleme imkânı bulmaları ve bunun onlara kazandırdıklarını bizzat gözlemlemek bir akademisyen olarak beni oldukça mutlu eden noktaların en önde geleniydi. Akademik danışmanlığını yaptığım Türk-Alman Öğrenci Topluluğu ve Tekirdağ Gençlik Merkezi ile ortak yürütülen bu projede göç ettikleri zamana bakılmaksızın yaşamlarını Almanya'da sürdüren vatandaşlarımızla yapılan röportajlarda onların güncel yaşantıları ile geçmiş yaşantıları arasında adeta bir köprü kurduğumuza inanıyorum.

Bu röportajların içeriklerini inceledikten sonra bende elinizde bulunan bu kitabı hazırlama düşüncesi belirdi. Çünkü röportaj içeriklerinde o kadar orijinal, insani ve içten

aktarılan veriler vardı ki, bunları somutlaştırarak tarihe bir kayıt bırakmayı öncelikle Almanya'daki vatandaşlarımıza karşı bir borç olarak gördüm. Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü destekleri ile gerçekleşen bu projenin ayrıca ülkemiz adına da bir kayıt niteliği taşıyacağını ve bakanlığımızın veri kaynakları arasında bulunacağından eminim. Genç öğrencilerimizin gözlerinde parlayan heyecanı ve mutluluğu temin ettikleri için Bakanlık yetkililerine, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Tekirdağ İl Gençlik ve Spor Müdürlüğü'nde desteklerini esirgemeyen tüm çalışanlara teşekkürlerimi arz ederim.

Neriman NÜZKET ÖZEN'in İzlenimleri

“Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya” projesi benim açımdan oldukça verimli ve başarılı geçti. Bir misafir işçi ailesinin çocuğu olarak Almanya’da yaşadığım yıllarda kendi geçmişimde yaşadığım olumlu / olumsuz tecrübelerimi derslerde öğrencilerime yıllar içerisinde her daim aktarmaya çalışırken bir haftalık bir sürede bile olsa bunu kendilerinin bizzat yaşamış ve görmüş olmaları onlar için çok kıymetli bir tecrübe oldu. Almanya’da ziyaret ettiğimiz Köln, Duisburg ve Berlin şehirlerinde yaşayan Türk göçmenlerle öğrencilerin gerçekleştirdiği etkileşimlerde, yapılan tüm görüşme, röportaj, çekim ve söyleşilerle edindikleri veriler onlara Almanya’ya dair zihinlerinde yarattıkları imgeyi tekrar gözden geçirme ve aslında bununla yüzleşme fırsatı da verdi. Almanya’da geçirdiğimiz bu sürede kendi kişisel gözlem ve değerlendirmelerimde ise dikkatimi çeken nokta birinci nesil göçmen profilinin uzun yıllar içerisinde ve değişen nesillerle birlikte geçirdiği değişimdi. İlk nesil göçmen işçilerinin geçici bir süre çalışıp para biriktirmek amacı yıllar

içerisinde kalıcı yerleşme ve oraya kök salma şeklinde evrime uğramış ve göç bir nevi boyut değiştirmiştir. Diğer bir gözlemim ise Almanya'ya yıllar içinde farklı ülkelerden gerçekleşen göçün toplumsal, sosyal ve kültürel yapıya olan etkisinin daha gözle görülür şekilde artmış olması ve bu etkinin Almanya'nın düzen ve sistemini de bariz olumsuz etkilediğidir. Bir haftalık süreçte ulaşım, konaklama, sosyal hayat, sağlık sistemi, insanlar arası iletişim gibi farklı boyutlarda toplumsal yaşantıda yaşanan değişimi gözlemleme fırsatı da bulan öğrenciler Göç ve Almanya'ya dair kendi öz değerlendirmelerini yerinde yaşayarak yapabildiler. Bunun da onlar için unutulmaz bir deneyim olduğuna inanıyorum.

Ümit KÜHRAM'ın İzlenimleri

“Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya” projesi kapsamında Berlin, Duisburg ve Köln’de bulunmak benim için unutulmaz bir deneyim oldu. Projenin adıyla uyumlu bir şekilde, göçün izlerini yalnızca tarihî anlatılarla değil, günlük yaşamın içinde de gözlemleme fırsatı yakaladık. Özellikle Duisburg’da Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde, Türkiye’den göturdükleri kültürü nasıl yaşattıklarını ve aynı zamanda Alman toplumunun parçası olma çabalarını görmek dikkat çekiciydi.

Bir gençlik lideri olarak benim için en değerli kazanım, göçün bireyler üzerindeki etkisini somut olarak gözlemlemek oldu. Bu süreç, gençlerle yaptığımız çalışmaların uluslararası boyutunu daha iyi kavramamı sağladı. Göçün, kimlik ve aidiyet kavramlarını nasıl şekillendirdiğini yerinde görmek hem kişisel hem de mesleki anlamda büyük bir katkı sundu.

Esin SAVAŞ'ın İzleminleri

Tekirdağ Gençlik Merkezi ve TNKÜ Türk Alman Topluluğu'nun ortak projesi olan söz konusu proje kapsamında Almanya'da yaşayan Türkler ile bir araya gelerek yaşantılarını yerinde izleme ve göçün insan hayatında ne kadar derin izler bıraktığını gözlemleme fırsatı bulduk. Yapılan röportajlarda ve Duisburg, Kreuzberg gibi Türk mahallerinde yapılan çalışmalarda göçün bireysel ve toplumsal boyutlarını yakından izleme fırsatımız oldu. Göç edenlerin hikâyelerini dinlerken kiminde özlem, kiminde maddi sıkıntılar, kimilerinde de yabancılık hissinin hala devam ettiğini gördük.

Bulunduğumuz süre boyunca yapılan röportajlar neticesinde 1.ve 2.nesil göçmenlerin daha çok ekonomik gerekçelerle Almanya'ya gittikleri ve her zaman ülkelerine dönme umuduyla misafir işçi kimliğiyle yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu gerekçelerle Almanca öğrenmedikleri ve Almanlarla iletişim kuramadıkları, daha çok Türk kimliklerini korudukları, genellikle Türk mahallerinde dernekler ve camiler etrafında toplandıkları görülmüştür. Fakat günümüzde çocukları ve torunlarının Almanya'daki hayata uyum sağladıkları oradaki kültürü benimsedikleri Türkiye'ye ziyarete bile gelmek istemedikleri ve Türk kültürü hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Özetle, bir Türk olarak Almanya'daki Türklerle yaptığımız görüşmeler sonucunda yeni neslin Türkiye'ye geriye göç düşünmediği gerek ekonomik sebepler gerek yaşam tarzı anlamında Avrupa kültürüne uyum sağladıkları, daha eski nesillerin de çocukları ve torunlarına daha rahat bir yaşam sunabilme umuduyla her ne kadar özlem çekse de Almanya'da yaşamlarına devam ettiği görülmektedir.

Ahmet Turan YILMAZ'ın İzlenimleri

Almanya'nın görüldüğünden daha farklı olduğunu düşünüyordum. Haklı olduğumu gördüm. Anlatılardan hep daha fazlası olduğuna inanan bir insanımdır. Bu yüzden sosyal medyada bana yansıtılan sözde gerçeklerin dışında kalmaya çalışarak, milletimizin yargılarla ve algılarla ayrıştırılan kesimi olarak gördüğüm sözde 'gurbetçi', özde hepimizin akrabalarından oluşan topluluğu anlamaya çalıştım. İşe kendi çemberimden başlayarak akrabalarımın yaşantılarını, hayat hikâyelerini ve haklarında mevzubahis bütün öyküleri dinledim.

Bu süreç bende fevkalade derin manevi hisler uyandırdı. İki yaka, iki taraf, iki millet, iki uçurum... Adına ne dersenez deyin, değişmeyecek bir arada kalmışlık. Hisler, vuku bulan olaylar çerçevesinde gelişir diyerek daha derinlere, olayların başlangıcına bakışlarımı yönelttim; yaşitlarım, fi tarihi gibi eski gelen zamanlara... Dinlediğim kadar okudum ve izledim. Durum vahim gözüküyordu; zira dinlediklerimle ulaştığım kaynaklar birbirini tam anlamıyla örtmüyor, anlatılanları yarım bırakıyorlardı. Bu, önyargıları ve oluşan algıları tamamlıyordu işte. 'Sesinizi kendi yankı odanızdan çıkaramazsanız, feryatlarınıza kulak asan olmazdı' diye düşündüm. Biri bir şey yapmalıydı ve bu neden ben olmayayım ki? 'Bir şey yapmalı' diyerek kolları sıvadım. Önce bana güvenen insanlara, ardından bana rehber olan akademisyenlerime başvurdum. Türk-Alman Öğrenci Topluluğu olarak yerelden başlayıp etkisini akranlarımıza yaymayı düşündüğümüz seminer, sergi ve simülasyonlarımızla lise ve üniversite öğrencilerine hitap etmeye çalıştık.

Bu süreçte Gençlik ve Spor Bakanlığı, yereldeki temsilcileri sürecin başından beri yakın ilgiyle bizlere destek veriyor, maddi manevi bütün imkânları sunuyordu. Bıraktığımız intiba güzeldi; böylelikle olumlu çıktılar alabildik. Projemiz olaylara empatiyle yaklaşıp insanlarla bağ kurabilmek, bunun akabinde algıları yıkarak genç nesillerde bilinç oluşturmaya dayanmaktaydı. Sürecin devamında biz gençler, bizzat Almanya’da gurbetçilerimizle bir araya gelerek onlara deneyim aktarımını birinci elden edinme fırsatı kurmayı hedefledik. Proje boyunca oluşturulmaya çalışılan atmosferin, tamamıyla gençlerin katkısıyla ortaya çıkmasına ortam hazırlanarak, projenin katılımcıları tarafından benimsenmesi hedeflendi. Sıfır noktasında insanlarla bir araya gelebilmek bana bakış açında netlik kazandırdı. Bu proje sayesinde gerçekleştirdiğim bütün samimi sohbetlerimde, oradaki gurbetçilerden memleketimin sıcak samimiyetini bulabildim. Empati kurabilmek için merak ettiklerimi sorabilme imkânı elde ettim. Yakınılan dertler her jenerasyonda ortaktı. Yaşadıkları aidiyet sorunu, onları nehrin hiçbir yakasına geçmesine müsaade etmeden arada bırakıyor; öz yurtlarında garip, gurbette parya görülmelerine neden oluyordu. Karşı çıkışları karşılık bulmuyor, çokkültürlü Almanya topraklarında hor görülmelerine sitem ediyorlardı. Bizlerden empati ve sağduyu bekliyor, onların da bizden oluşlarını unutmama yükümlülüğünü hatırlatıyorlardı. Bununla birlikte kültürel erimeden muzdarip olduklarını; peşlerinden gelen jenerasyonların, ne kadar uğraş verseler de kültür, örf ve âdetlerinden yavaş yavaş koptuğunun endişesi içinde bulunduklarını söylüyorlardı. Bu proje sayesinde, katılımcı gençlerin göçmenlerin acılarını, umutlarını, kimlik arayışlarını ve aidiyet mücadelesini derinden kavramalarının sağlandığını düşünüyorum.

Yıldız İlayda DÜZEL'in İzlenimleri

“Göçün İzinde Bilinç ve Empati: Almanya” projemizde sözünü ettiğimiz “Türkiye-Almanya İşçi Göçü” konusu üzerine Köln, Duisburg ve Berlin olmak üzere Türkiye’den göçün yoğun olduğu şehirlere yedi günlük bir ziyaret gerçekleştirdik. Süreci proje kapsamında başarıyla tamamladık. Pek çok yaşantıya şahit olma ve ilk ağızdan duyma fırsatına sahip olduk. Türk vatandaşlarının hikâyelerini yerinde deneyimlemek, birçok açıdan empati kurmamızı ve bu göç hakkında gerçek bir bilinç kazanmamızı sağladı.

Her ne kadar memleket hasretini içlerinden söküp atamaları da artık kendi düzenlerini kurmuş olan vatandaşlarımızın, kendi benliklerini kaybetmeden adapte olduklarını düşünüyorum. 1960’lı yıllarda başlayan göçün, yıllar içerisinde yalnızca “işçi” kavramı üzerinden şekillenmediğinin de farkına vardım. Günlük yaşantılarını kendilerine uygun şekilde uyarlamış olduklarını gözlemledim. Tahminimden çok daha yoğun olan Türk nüfusunun; kendi yemek yerlerine, marketlere ve çeşitli dükkânlara sahip olduğunu gördüm. Dini açıdan zamanında yaşanan zorlukların azaldığını ve imkânların çoğaldığını ise Köln’de ziyaret ettiğimiz camide daha iyi anladım.

Son olarak, üzerlerine yapışmış olan kavramların- “Almancı”, “Gurbetçi”, “Misafir işçi” vb.- onları aslında yansıtmadığını, kendilerini kötü hissettirdiğini ve kendi ülkelerinden, insanlarından uzaklaştırıp mesafe koymalarına sebep olduğunu, yaptığımız konuşmalar sırasında gözlerindeki hayal kırıklıklarında gördüm. Bu proje sayesinde hedeflediğimiz bilince ulaştığımızı ve gerekli empatiyi yerinde deneyimleyerek kazandığımızı düşünüyorum.

Zeynep KARACA'nın İzlenimleri

Proje kapsamında farkındalık oluşturma amacıyla Türkiye'den Almanya'ya doğru yola çıktık. Hedefimiz, misafir işçi olarak Almanya'ya giden yurttaşlarımız başta olmak üzere çeşitli nedenlerle göç etmiş Türklere ulaşmak ve bu kişilerin yaşadıklarını yerinde gözlemleyerek onları anlamak ve gerekli çıkarımlarda bulunmaktı. Yedi gün süren proje kapsamında ilk durağımız Köln oldu ve Köln Türk İslam Birliği Derneği'ni ziyaret ederek, yıllar öncesinde Almanya'ya göç etmiş olan kişilerle röportaj yaptık. Bu röportajın bazı önemli noktaları göç etme nedenleri, yeme-içme ve yaşam tarzı ölçütünde Türk-Alman kültürü karşılaştırması üzerine oldu. Türk kültüründe özellikle uzaktan bir misafir geldiğinde ilk olarak kolonya, şeker tutulur ve sonrasında kahve ikram edilir. Burada da aynı durumun gerçekleştiğini gözlemledik ancak kahve ikramında Almanlar gibi kremayı kahve yanında sonradan dahil ederek sunulması gibi bir kültürel farklılık da dikkatlerden kaçmadı.

İkinci durağımız ise Duisburg oldu. Türk esnafının yoğunlukta olduğu Hochfeld mahallesine ziyarete gittik. Mahalleye girer girmez upuzun bir cadde bizi karşıladı ve lokanta, pastane, dönerci, kuyumcu ve süpermarket gibi Türk işletmeler yan yana yer almaktaydı. Burada döner dükkânı sahibi biriyle bir röportaj gerçekleştirdik. Kendisi 1970'li yıllarda Kayseri'den Almanya'ya göç etmiş işini ve ailesini burada kurmuş biriydi. Görüşme esnasında kendisine yönelttiğimiz sorulardan biri onun aidiyet hissine yönelikti, verdiği cevap kendini tamamen Türk olarak hissetmesi "Hiç buraya Almanya'ya ait olmadım" şeklindeydi ancak aynı soruyu çocukları için tekrarladığımızda onların kendisinin tam aksine tamamen Alman olarak hareket ettikleri yönündeydi.

Hatta kendi kültürlerine, Türkiye'ye yabancı olduklarını dile getirirken bu durumdan memnun olmadığı da hissediliyordu. Bu görüşme, göçün kuşaklar arası etkilerine dair somut bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Duisburg'da gerçekleştirdiğimiz ziyaret ve gezi sonrası son durağımız Berlin oldu. Berlin, Köln ve Duisburg'a göre başkent olmasından dolayı şehir yapısı olarak çok daha farklıydı. Binaların düzeni, resmi yerler, daha göze batan bir çekicilikteydi. Ve bu bölgede ziyaret noktamız büyük Türk mahallelerinden olan Kreuzberg oldu. Otelden Kreuzberg'e ulaşımımızı tamamladığımızda meşhur "Kreuzberg Merkezi" girişinde kendimizi bulduk ve tabii daha girişte karşılaştığımız Namık Kemal kütüphanesi bizim için güzel ve anlamlı bir detaydı. Mahallede gezinti yaparak gözlemlerimizi gerçekleştirdik, ardından Berlin duvarının tam da sınırına bir gecekondu inşa eden "Osman Amca" olarak bilinen bu kişinin evini görmeye gittik. Doğu ve batının tam ayrıldığı noktada adeta bir köprü görevi gören Osman Amca'yı gerçekleştirdiğimiz etkinlikle anmış olduk ve bu şekilde onu anmak, projenin önemini vurgulayan anlamlı anlardan biri oldu.

Bu üç şehirde de gidip ziyaret ettiğimiz Türklerin bulunduğu mahalle ve sokaklarda dikkatimi çeken en önemli şey soyut bir yapılaşma olmasıydı. Öyle ki bu bölgede yaşayan kişiler kendilerine yeni bir dünya yaratmış gibi geçim halindeydiler. Benim için yedi gün boyunca dopdolu geçen bir program oldu ve tabii bu noktada Almanya'daki Türkleri, Alman kültürünü yerinde gözlemleyerek tanımak hem dilin kullanımı hem de bilinç ve farkındalık oluşturma açısından farklı bir perspektif kazandırdı. Projede emeği geçenlere teşekkürlerimi sunarım.

Yusuf DOĞAN'ın İzlenimleri

Projenin yazılış ve uygulama amacına tam olarak hizmet ettiğini düşünüyorum. Türkiye’de evimizde ya da okulumuzda teorik olarak bu insanların ne gibi zorluklarla karşılaştığını konuşmak ya da işlemek onları anlamamıza ve empati yapmamıza olanak sağlamıyor. Ancak bu süreci yerinde ve bizzat yaşamış insanlarınla sohbet ederek deneyimlemek

tam da projenin çıkış amacına hizmet etmiştir. Bu süreçte birçok farklı zorlukla karşılaşmış insanlarla tanıştık. Belki burada bize normal gelen şeylerin bile 60’lar Almanya’sındaki gurbetçi Türkler için sıkıntı oluşturduğunu gözlemledik.

Günümüzde Almanya’daki göçmen halkların çoğu gibi Türk işçilerinin de kendi kültürlerini korumak ve yeni kuşağa aktarmada sıkıntı çektiğini ve büyük oranda da aktarmayı başaramadığını gözlemledik. Oradaki 2. ve 3. kuşak Türklerle röportaj yaptığımızda onlara çocuklarının kendilerini nereye ait hissettiklerini sorduk. Aldığımız cevaplar büyük çoğunlukla bu neslin çocuklarının kendilerini Alman olarak gördükleri yönündeydi. Ve tam da burada acaba hangi neslin yaşadığı sıkıntı ve zorluk daha güçlü diye düşündüm. İlk nesil yabancı bir ülkede bir “yabancı” olarak çalışıp yaşamak için uğraşırken bir yandan da kendi kültürünü kaybetmemek için çabalarken şu anki neslin çocukları kendilerini Türk olarak bile tanımlamak istemiyor. Son kuşağın çektiği fakat farkında olmadığı sıkıntı da tam olarak bu “kültürel kimliklerinin kaybolması” sorunudur.

Eray AYDIN'ın İzlenimleri

Öncelikle Gençlik ve Spor Bakanlığı destekli “Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya” projesinin gerek Alman Dili ve Edebiyatı öğrencilerine gerek göç literatürüne büyük katkı ve hizmette bulunduğunu söylemek istiyorum. Bu projeyi yerinde gerçekleştirmek bizlere tarifi mümkün olmayan bir deneyim kazandırdı. Hocalarımız ve bakanlık koordinatörleri yardımlarıyla insanlarla röportaj gerçekleştirip anlatılan hikayeleri dinledik. Göçün sebeplerinin, gelişiminin ve sonuçlarının bahsedildiği çıktılar aldık.

Türkiye’den Almanya’ya sebebi ne olursa olsun göçün insan üzerindeki mental ve fiziksel etkileri beni derinden etkiledi. Çocuklarına gelecekte refah içinde bir hayat sunmak isteyen işçilerin yaşadıkları zorluklar onların bu zorlu yoldaki tek motivasyonu haline gelmişti. Memleket özlemi, zaman ve kuşak fark etmeksizin hissettikleri bir duygu haline gelmişti. Buna ek olarak bu proje bana oradaki insanlarla, onların hayatlarıyla, çektikleri zorluklarla empati yapabilmeyi öğretti. Onların duygularını anlamanın ve diğer insanlarla paylaşmanın bu projenin en önemli getirilerinden olduğu düşüncesindeyim.

Metehan UZUN'un İzlenimleri

“Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya” Projesi Almanya’ya göç etmiş insanlarla ilgili fikirlerimi büyük oranda şekillendirdi. Kendileriyle empati kurduğumda 1. ve 2. neslin karşılaştığı zorluklar gerçekten beni derinden etkiledi. Yaşadıkları iletişim, çalışma, ırkçılık, barınma, vatan hasreti ve kültürel uyum sorunlarını yerinde

gözlemleyerek araştırdım. Bu bağlamda, bu nesiller anavatanından bir amaç uğruna kopmuş olup zorluklara karşı göğüs germiş güçlü nesiller olarak hafızama kazındı.

Üçüncü ve dördüncü kuşak Türkler ise atalarının yaşadıkları zorlukları çoğunlukla unutmuş veya unutmak üzere olan, Alman toplumuna entegre olmuş nesillerdi. Bu nesillerin yaşadığı zorluklar da “Almanlaşmıştı.” Havanın sürekli yağmurlu olması, tuttıkları takımın şampiyon olamaması ve çalışmak üzere erken kalkmak zorunda olmaları gibi gündelik problemleri zorluk olarak bana aktarmışlardı. Almancayı, yaşam koşullarını, kuralları ve kurallara uymanın önemini biliyorlardı; fakat her yeni gelen nesil gitgide kökeninden uzaklaşıyor gibi geldi. Alman olmak ile Türk olmak arasında bir seçim yapmaları gerektiğini düşünüyor ve istediklerini tercih ederek hayatlarına devam ediyorlardı. Bu durum bana G. Michael Hopf’un şu sözünü hatırlattı: *“Zor günler güçlü insanlar yaratır, güçlü insanlar kolay günler yaratır, kolay günler zayıf insanlar yaratır, zayıf insanlar da zor günler yaratır.”*

Özet olarak, Almanya’ya göç etmiş 1. ve 2. nesil Almanya’nın zorlu günlerini yaşamış olsa da torunlarına rahat bir yaşamın kapısını açmış; bu zorluklardan uzak, sadece gündelik sıkıntılar çeken ve kimi zaman bir Alman, kimi zaman bir Türk olan yeni bir neslin mimarı olmuşlardır.

İsmet Can KOÇMAN

Bu proje kapsamında Almanya’ya düzenlenen gezide yaptığımız röportajlar bende şu izlenimleri yarattı. Oraya ilk göç eden 1. ve 2. nesil Türkler ne kadar memleket özlemi çekse de 3. ve 4. nesilde bu özlemin giderek azaldığını gözlemledim. Röportajların bazılarında kendilerini hâlâ Türkiye’ye bağlayan bir

şeyler olduğunu, fakat çocuklarında böyle bir durum olmadığı için giderek memleket sevgisinden uzaklaşıldığını ortaya koyuyor. Kendileri artık oranın yaşamına entegre olduklarını düşünüyorlar. Almanya'daki yaşamlarında oranın kurallarını benimsemişler. Çoğu memnun olarak gözüксе de memnun olmayanlar da vardı. Ancak insanların mutlu olduğunu düşünmüyorum; gezdiğimiz mahallelerde hiçbir neşe yoktu.

İnsanlar, Türkiye'deki yaşamlarından Almanya'ya bazı şeyler kattıklarına da değindi. Bunlardan bazıları, tuttukları futbol takımlarıyla ya da siyasi partilerle kendilerini Türkiye'ye ait olduklarını göstermeye çalışmalarıydı. Fakat kendilerini ne Türk ne Alman gibi hissediyorlar. Kendi yakın çevresi dışında kimseyle iletişim kurmuyorlar. Ne dışarıdan gelen Türklerle ne de Almanlarla konuşmak istiyorlar. Kendilerini dışarıdan gelen insanlara karşı soyutlamışlar. Bu durum belki de benim gezip röportaj yaptığım mahallere özgü bir durumdu.

Yaşanılan zorluklar ne kadar ağır olsa da şu anki neslin rahat bir yaşam sürdüğünü gözlemledim. Buna iş yerini açma saatleri, yaşadıkları hayat ve sahip oldukları imkânlar dâhil. Her şeye rağmen, göçün getirdiği köklü değişimlerin içinde artık daha düzenli, güvenli ve imkânları geniş bir yaşam sürdüklerini söyleyebilirim.

Rojin DEMİR

Öncelikle böyle değerli bir projede yer aldığım için kendimi çok şanslı hissediyorum. Çünkü bu proje bana pek çok katkı sağladı. Proje yazımı hakkında bilgi edinme fırsatı buldum ve ekip çalışması konusunda önemli deneyimler kazandım. Almanya'ya gideceğimiz ekiple neredeyse her gün bir araya gelerek ortak bir proje için birlikte çalıştık. Bu

süreçte ekip işinin sorumluluk gerektirdiğini ve ekipçe çalışmanın ne kadar değerli olduğunu görmüş oldum.

Almanya'ya bu proje kapsamında gitmek benim için çok özel bir deneyimdi. Orada da disiplinli bir şekilde çalışmalarımıza devam ettik. Ayrıca oradaki göçmen Türklerin yaşantılarını bizzat yerinde görme imkânı bulduk. Yaptığımız röportajlar sayesinde onların karşılaştıkları zorlukları, dışarıdan bakıldığında görülmeyen yönleriyle tanıdık. Bir millete veya kültüre ait olamamanın ne kadar zor bir durum olduğunu yakından hissettik. Çünkü gittikleri yerde göçmen, kendi ülkelerinde ise yabancı olarak görülüyorlar. Kimileri Almanya'ya işçi göçüyle gelmiş, kimileri evlilik yoluyla ya da çok daha farklı sebeplerle orada bulunuyor. Ancak her şeye rağmen Almanya'da yaşamak isteseler de Türkiye ile bağlarını hiçbir zaman tamamen koparamamışlar. Almanya'da 7 gün kaldık ama çok fazla şey deneyimledik.

Bahar YILDIZ

Sürecine katkı sağladığım ve katılım gösterdiğim “Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya” projesi, çekirdek bir ekip ve değerli hocalarımın katkılarıyla bana, bir yerden en fazla ne kadar verim alınabileceğini gösterdi. İmkânlar dâhilinde yaşanabilecek en güzel deneyimlerden biriydi. Dışarıdan bakıldığında çok kolay gözükse de bu süreç, aslında çeşitli aşamalar ve basamaklar içeriyordu. Bu basamaklar, sabır ve özveriyle aşılarak, Tekirdağ'da bir ilke imza attık.

Öncelikle, Almanya ve oradaki Türkler, kafamda canlandırdığımdan çok daha farklıydı. Türkiye'den ilk defa Almanya'ya göçmen Türklerle bağlantı kurmaya gitmiş olan

bizlerin daha sıcak karşılanmasını bekliyordum. İstisnalar elbette vardı, fakat genel olarak baktığımızda neredeyse kimse röportaj yapmaya bile yanaşmadı. Bazıları o kadar içlerine kapanmışlardı ki, sanki onlar değil; sadece biz Türktük. Bu durum, bazen kendi topraklarından birini görmekten pek memnun değillermiş gibi hissettirdi. Ancak bazıları, bizi ilk defa görmelerine rağmen bize resmen kucak açmış, her konuda yardımcı olmaya çalışmıştı.

Daha geniş bir perspektiften bakmak gerekirse, oraya giden ilk nesil, daha çok hor görülmüş, zor işlerde çalıştırılmış ve Almanca'ya bile tam olarak hâkim olamamış insanlardı. Özellikle eşlerinin peşlerinden sonradan göç eden kadınlar... Onların çocukları da bu hikâyelerle büyümüş, belki de bundan dolayı gözlemlediğim kadarıyla işkolik olmuşlardı. Aralarındaki yaşlıtlarımıza gelirse, Almanya'ya en çok adapte olan kesimdi. Türkçeleri pek düzgün değildi. Türkçe-Almanca karışık bir jargonları vardı. Kimi aileler, çocuklarının Türkçe öğrenmesini öncelik olarak görürken, kimileri de evde bile çocuklarıyla Almanca konuşuyordu. Nesil aktarımı ile birlikte, Türk kavramının bazı kesimlerde zayıfladığını bizzat gözlemledim. Kendisini tanımlamakta güçlük çeken bu insanlar, Almanya'da Türk, Türkiye'de ise Alman olarak adlandırılıyorlar. Bu yüzden özellikle bazı yerlerdeki Türkler, kendilerini bir fanusa kapatmış ve Türkiye'den getirdikleri gelenekleri yaşatma çabası içerisindeydiler. Bir türlü bulamadıkları aidiyet hissi onlarda yaralayıcı bir boşluktu sanki.

Bununla birlikte, bazı Türk geleneklerini Almanya'ya entegre etmiş durumdalar. Bu bana çok şaşırtıcı geldi. Örneğin, bazı Almanlar eve ayakkabısız girme gibi alışkanlıkları benimsemişler, ayrıca Türk yemeklerini seviyorlar. Hatta ekonomiyi döner fiyatlarıyla takip ediyorlar. Bu proje bana farklı pencereler kazandıran, kafamdaki soru işaretlerine cevap bulmamı sağlayan, öğrenme fırsatı sunan bir kültürel deneyim

oldu. Bunu mümkün kılan, başta değerli hocalarım, kendim ve herkese teşekkür ederim.

Hilal ADA

„Wir riefen Arbeitskräfte, und es kamen **Menschen**.“ (İşgücü çağırdık **insanlar** geldi.) – Max Frisch 30.06.2025 – 06.07.2025 tarihleri arasında katılmış bulunduğum “Göçün İzinde; Empati ve Bilinç – Almanya” projesi, göç ve kültürel etkileşim teması çerçevesinde bana çok yönlü bir bakış açısı kazandı. Projenin amacı, Türkiye’den Almanya’ya gerçekleşen göç süreçlerini sahada deneyimlemek ve göçmenlerin entegrasyonuna dair empati ile bilinç geliştirmekti. Bu bağlamda gerçekleştirilen ziyaretler, göçün yalnızca ekonomik boyutunu değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkilerini de gözlemlene fırsatı sundu. Bu gözlemler içinde en dikkat çekici olanlardan biri, Berlin’deki Kreuzberg semti idi. “Küçük İstanbul” olarak bilinen bu bölge, hem Türk kültürünün canlılığını koruduğu bir alan hem de farklı kuşakların deneyimleriyle şekillenen yeni bir toplumsal kimliğin inşa edildiği bir mekân olarak öne çıkmaktaydı. Sokaklardaki Türkçe tabelalar, kahvehanelerde süren sohbetler ve sokaklardaki kültürel etkileşimler, göçmenlerin aidiyet duygularını mekanla nasıl bütünleştirdiklerini açık biçimde ortaya koymaktaydı.

Bu deneyimi tamamlayan bir diğer önemli durak ise Berlin’de bulunan Türk Eğitim Ataşeliği oldu. Burada edinilen bilgiler, göçmenlerin dil ve kültür eğitimine yönelik kurumsal desteklerin önemini anlamamı sağladı. Özellikle Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin, göçmen kimliğinin kuşaklar arası aktarımında ne kadar belirleyici olduğu dikkat çekiciydi. Ayrıca Köln’de gerçekleştirdiğimiz bir diğer ziyaret olan Keupstraße gezisi, göçün simgesel boyutunu gözler önüne serdi. Esnaflarla gerçekleştirilen sohbetlerde, göçün ilk kuşakla başlayan hikâyesinin günümüzde çokkültürlü bir yaşam

pratiğine dönüştüğü açıkça görülmekteydi. Keupstraße, hem kültürel kimliğin korunmasına hem de Alman toplumuna entegrasyonun gerçekleşmesine dair güçlü bir örnek oluşturuyordu. Nazarıma göçmenlerin gündelik yaşamlarını yerinde incelemek, akademik çalışmalarım için yeni bir perspektif sağlarken, farklı kültürlerle bir arada bulunmak, eleştirel düşünme becerilerimi geliştirdi ve kültürlerarası iletişime dair somut örnekler kazandırdı.

Almanya’da geçirdiğim bu süre hem mesleki gelişimime hem de kişisel yolculuğuma kalıcı katkılar sunmuş oldu. Sonuç olarak göçün yalnızca iş gücü hareketliliği olmadığını, toplumsal dönüşüm, kültürel etkileşim ve yeni kimliklerin inşasıyla iç içe geçtiğini yerinde görmek, benim için unutulmaz bir tecrübe oldu.

İsmail Taner SOFU

Almanya’ya gittiğimiz ilk gece, bizi havalimanından otelimize Türk taksiciler götürdü. Yabancı bir ülkede ilk temasımızın yine kendi insanımızla olması bana garip bir yakınlık hissi verdi. Geceyi otelde geçirdikten sonra ertesi sabah ilk durağımız “ATİB” Hoca Ahmet Yesevi Camii oldu. Burada hayatlarını artık Almanya’da kurmuş, bir grubun parçası olmuş insanlarla tanıştık ve onların hikâyelerini dinleme fırsatı bulduk. Kimi yıllardır oradaydı, kimi yeni sayılırdı. Ortak nokta ise, farklı biçimlerde de olsa hepsinin göçün yükünü ve beraberinde getirdiği sorunları taşıyor oluşuydu.

Camide yapılan sohbetlerde, kimisi yaban elde çalışmaya gelmekten, kimisi dil engelinden, kimisi de özleminden söz etti. Onların gözlerindeki hüznün, aynı zamanda da hayata tutunma çabalarının verdiği yorgun duruş bana bu projenin neden “Göçün İzinde Empati ve Bilinç” adını taşıdığını daha iyi gösterdi. Dışarıdan bir gözle baktığımda, bu insanların Almanya’da bir yandan kendi kültürlerini yaşatmaya çalışırken

diğer yandan yeni düzene uyum sağlama mücadelesi verdiklerini açıkça gördüm. Ziyaretimiz sırasında Türklerin işlettiği bir dönerciye giderek öğle yemeğimizi orada yedik. Sıradan bir öğle yemeği gibi görünse de aslında bence bunun da bir anlamı vardı. Çünkü orada, Alman kültürünün bir parçası haline gelmiş ama kökeninde Türk emeği ve çabası olan bir tatla buluştuk. Dönerin Almanya’da adeta ulusal bir yiyecek haline gelmiş olması, göçün ne kadar kalıcı izler bırakabileceğini farklı bir açıdan gösteriyordu.

Tüm bu deneyimlerden çıkardığım en önemli ders şuydu: Göç, sadece bir yer değiştirme değil, aynı zamanda insanın kimliğini, aidiyetini ve hayata bakışını yeniden şekillendiren bir süreç. Kimi göçmen yeni başarıların peşinden gitmişti, kimi gündelik hayatın yükü altında eziliyordu. Vatan hasretiyle yanıp tutuşanları da gördüm, kendi ülkesini eleştirenleri de. Bu çeşitlilik, bana empatiyi öğretti. Projenin bana kattığı şey, yalnızca göçmenlerin yaşadığı sıkıntıları anlamak değil, aynı zamanda onların gözünden dünyaya bakabilmeyi öğrenmek oldu. “Göçün İzinde Empati ve Bilinç” ifadesi, sadece bir başlık değil, gerçekten yaşadığımız sürecin özeti oldu. Bu yolculuk sayesinde hem bilinç kazandım hem de empatiyi kendimce benimsedim.

Dilan ACAR

Üniversitemizde Türk-Alman Topluluğu olarak hazırladığımız proje sayesinde Almanya’ya gitme fırsatı bulduk. Orada, yıllar önce işçi göçüyle Almanya’ya yerleşen Türklerle röportajlar yaptık ve onların hikâyelerini dinledik.

Bu yolculukta ben, hem ilk kuşağın yaşadığı zorlukları öğrenmiş oldum hem de bugünkü kuşakların bakış açılarını görme fırsatı buldum. Dinlediğim hikâyeler beni çok etkiledi. Empati yapabildim, kendimi onların yerine koyarak göçün insanlar üzerinde bıraktığı derin izleri daha iyi anladım.

Benim için bu proje yalnızca bir araştırma değil, aynı zamanda unutamayacağım bir hayat deneyimi oldu. Hem öğretici hem de duygusal açıdan çok anlamlı bir süreç yaşadım.

Son olarak, bu projede bize rehberlik eden hocalarımıza, katkı sağlayan tüm yetkililere ve özellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın desteğine teşekkür ederim. Onların katkıları sayesinde bu değerli deneyimi yaşayabildik.

5. Proje Görevlilerinin Görüşlerinin Yorumlanması

Bir üst başlıkta da görüldüğü gibi “Göçün İzinde Empati ve Bilinç: Almanya” başlıklı proje, akademisyen ve öğrencilerin katılımıyla gerçekleştirilmiş saha araştırmasına dayalı bir deneyim sunmuştur. Bu analizde, katılımcıların gözlemleri üzerinden ortak temalar, kuşak farklılıkları, kimlik ve aidiyet sorunları ile kültürel etkileşim boyutlarına kısaca değinilecek ve sonuç bölümünde ise genel eğilimlere yer verilecektir. Bu deneyimleme sürecinde elde edilen verileri kitaplaştırma düşüncesi ile atılan adımın sonunda katılımcılara Almanya ziyareti konusundaki düşünceleri sorulmuş ve alınan cevaplar ise bu bölümde yorumlanmaya çalışılmıştır. Proje sonrası katılımcılar tarafından kaleme alınan yazılar, yalnızca bireysel deneyimleri değil, aynı zamanda onların göçün çok boyutlu bir doğaya sahip olduğunu anlamalarına da vesile olmuştur. Dolayısıyla konu hakkında *-projenin ismiyle de uyumlu olarak-* bir bilinç olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların neredeyse tamamı, göçmen deneyiminin kuşaklar arasında farklı biçimlerde yaşandığını vurgulamaktadır. Birinci ve ikinci nesil göçmenler genellikle ekonomik

gereksinimlerle Almanya'ya göç eden, kısa süreliğine kalma niyetinde olup zamanla kalıcılığa zorlanan bireyler olarak betimlenmiştir. Bu nesillerin temel özellikleri; Almanca öğrenmekte zorlanmaları, daha çok Türk mahallelerinde ve cami/dernek çevresinde yaşamaları, Türkiye'ye dönme umudunu uzun süre korumalarıdır. Buna karşılık üçüncü ve dördüncü nesil göçmenler, daha çok Alman kültürüyle bütünleşmiş, kendilerini “Türk” yerine “Alman” kimliğiyle tanımlamaya yönelmeye başlamış bireyler olarak tanımlanmıştır. Katılımcılar, bu nesillerin gündelik sorunlarının artık göçmenliğe özgü temel sıkıntılar değil, sıradan toplumsal dertler (örneğin iş yoğunluğu ya da spor takımlarıyla ilgili hayal kırıklıkları) olduğuna dikkat çekmiştir. Bu durum, kuşaklar arası kültürel kopuşu ve Türk kimliğinin zayıflamasını gözler önüne sermektedir.

Katılımcılar, röportaj yaptıkları göçmenlerin en çok “aradalık” duygusundan söz ettiklerini aktarmaktadır. Göçmenler, Almanya'da “yabancı” olarak görülürken Türkiye'ye döndüklerinde de “Almanca” olarak etiketlenmektedirler. Bu ikili dışlanma, göçmenlerin kimliklerini tanımlamakta zorluk yaşamalarına yol açmaktadır. Zeynep Karaca'nın aktardığı gibi birinci nesil kendini hâlâ “Türk” olarak hissederken, çocukları kendilerini daha çok “Alman” görmektedir. Bu ayrışma, aile içinde dahi kuşaklar arası aidiyet farklılıkları doğurmaktadır. Bahar Yıldız'ın gözlemlerinde bu aradalık daha da çarpıcıdır: Almanya'da Türk, Türkiye'de Alman olarak görülen göçmenler, hiçbir yere tam anlamıyla ait olamamanın yarattığı boşluğu yaşamaktadırlar. Bu durum, göç literatüründe sıkça dile getirilen diaspora kimliği ve melez kimlik tartışmalarını destekler niteliktedir.

Ayrıca göçmenlerin kültürel yaşamları, yazılarda en sık vurgulanan temalardan biridir. Türk göçmenlerin kendi mahallelerini, marketlerini, camilerini, hatta kahvehane kültürünü Almanya'ya taşımaları gözlemlenmiştir. Berlin'in

Kreuzberg semti ve Duisburg'un bazı mahalleleri gibi bölgeler "Küçük İstanbul" benzeri mekânlar olarak tanımlanmış, Türk kültürünün mekânsal olarak nasıl yeniden üretildiği gözlemlenmiştir. Öte yandan kültürel uyumun çift yönlü işlediğine dair dikkat çekici örnekler de vardır. Örneğin, Bahar Yıldız'ın belirttiği üzere Almanların eve ayakkabısız girme alışkanlığını benimsemesi ya da dönerin Almanya'da neredeyse ulusal yemek haline gelmesi, göçün karşılıklı kültürel etkilerini göstermektedir. Bu bulgu, göçün yalnızca göçmenleri dönüştürmediğini, aynı zamanda ev sahibi toplumu da kültürel olarak etkilediğini ortaya koymaktadır.

Röportajlarda en sık dile getirilen duygular arasında özlem, yalnızlık, dışlanma ve yorgunluk öne çıkmaktadır. Katılımcılar, göçmenlerin gözlerinde hem hayata tutunma azmini hem de hüznü bir yorgunluğu gözlemlediklerini ifade etmektedirler. Özellikle birinci neslin "geçici işçi" kimliğinden kalıcı göçmen kimliğine zorunlu geçişi, büyük bir psikolojik yük doğurmuştur. Genç nesillerde ise kültürel kimliğin zayıflaması yeni bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yusuf Doğan'ın ifadesiyle, birinci neslin en büyük zorluğu yabancı bir ülkede hayatta kalmak iken, günümüzdeki genç neslin farkında bile olmadığı zorluk "kültürel kimliğin kaybolmasıdır". Bu durum, göçün yalnızca geçmişe ait değil, günümüzde de devam eden bir mesele olduğunu kanıtlamaktadır.

Empati kavramı projeye katılanların yazılarında öne çıkan ortak bir vurgudur. Katılımcılar, Türkiye'de teorik olarak öğrendikleri göç olgusunu Almanya'da göçmenlerle birebir konuşarak daha iyi kavradıklarını belirtmişlerdir. Bu deneyim, onların yalnızca bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda göçmenlerin yaşadığı duyguları paylaşmalarını da sağlamıştır. Ahmet Turan Yılmaz'ın yazısında öne çıkan nokta, önyargıları kırma ve "yankı odasından çıkma" gerekliliğidir. Katılımcıların göçmenlerle doğrudan temasın, medyada dolaşan önyargılı söylemleri aşarak daha gerçekçi ve insani

bir bakış açısı kazandırdığını belirttikleri söylenebilir. Bazı katılımcılar projeyi yalnızca bireysel bir deneyim değil, aynı zamanda akademik bir katkı olarak değerlendirmiştir. Harun Göçerler, röportajların bir araya getirilmesinin “tarihe kayıt bırakma” niteliği taşıdığını vurgulamış, projenin gençlerin akademik gelişiminde büyük rol oynadığını belirtmiştir. Hilal Ada ise Türk Eğitim Ataşeliği’nin ve kültür derslerinin göçmen kimliği üzerindeki etkilerini gözlemlemiş, kurumsal desteklerin önemine dikkat çekmiştir.

Her ne kadar çoğu katılımcı göçmenlerle kurulan bağdan olumlu etkilenmiş olsa da, bazı gözlemler daha eleştirel niteliktedir. Örneğin Bahar Yıldız, bazı göçmenlerin röportaj yapmaktan kaçındıklarını, içe kapanık olduklarını ve bu durumun Türk ziyaretçiler tarafından olumsuz algılandığını belirtmiştir. İsmet Can Koçman da ziyaret ettiği mahallelerde göçmenlerin mutlu görünmediklerini, toplumsal hayata yeterince entegre olamadıklarını vurgulamıştır. Bu farklı bakış açıları, göç deneyiminin homojen olmadığını, farklı bireyler için farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak katılımcı yazıları, Almanya’daki Türk göçmenlerin yaşamlarını çok boyutlu biçimde ele almaktadır. Proje katılımcıların düşüncelerinden ortaya çıkan başlıca bulgular şunlardır:

- Göçün kuşaklar arası etkisi belirgindir; birinci neslin zorlukları ekonomik ve dil engeli odaklı iken yeni nesiller kimlik ve aidiyet sorunlarıyla yüz yüzedir.

- Göçmenler kimliklerini tanımlamakta zorluk yaşamakta, “arada kalmışlık” duygusu yaygındır.

- Türk kültürü Almanya’da güçlü biçimde yeniden üretilmekte, aynı zamanda Alman kültürü de göçmenler aracılığıyla dönüşmektedir.

- Göçün duygusal boyutu, özlem ve yalnızlık gibi hislerle halen devam etmektedir.

- Proje katılımcıları için en önemli kazanım, empati geliştirme ve göçün insani boyutunu kavrayarak konu hakkında bilinç kazanmak olmuştur.

Sonuç olarak, bir öğrenci topluluğunun hazırladığı ve alınan destekler ile yurt dışında birçok veri elde edilen bir proje sonucunda ortaya çıkan bu kitap çalışması yalnızca öğrencilerin bireysel bir deneyimlerine değil, aynı zamanda Türkiye-Almanya göç tarihine dair kolektif bir hafıza üretmiştir. Katılımcıların yazılarında görüldüğü üzere, göç olgusu basit bir işgücü hareketi değil; kimlik, aidiyet, kültürel etkileşim ve kuşaklar arası dönüşümle iç içe geçmiş karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle, göç çalışmalarında saha gözlemlerinin ve empati temelli yaklaşımların önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

6. Sonuç

Almanya'ya ulaştıkları ilk günlerden itibaren kendilerini yabancı bir zamanda ve mekânda hissetmeye başlayan Türk işçileri için ilk yılların getirdiği zorluklar ve uyum süreci duygusal olduğu kadar işlerinde verdikleri emekle, iş gücü olarak da oldukça çetin şartlar meydana getirmiştir. Bu şartlar içerisinde ailelerini Türkiye'de bırakıp tek başına dilini ve kültürünü bilmedikleri bir ülkeye adım atan vatandaşlarımız sonraki yıllarda ailelerini de yanlarına almaya başladıklarında ise yeni bir sosyal ortama uyum süreçlerinin yanı sıra aile içi uyum süreçleri de ayrı bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle kimliklerini Alman kültürü içerisinde kazanmaya başlayan kuşaklar arasında ortaya çıkan çatışmalar ailelerin en önemli sorunlarından olmuştur. Gerçekleştirilen röportajlardan da anlaşılacağı üzere ilk kuşak göçmenlerin Türk kültürünü, dilini, örf ve adetlerini korumaya sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir. Sonraki kuşakların ise bu durumdan yavaş yavaş uzaklaşmaya başladığı görülmüştür.

İlk kuşak göçmenler, yoğunlukla ekonomik ihtiyaçlardan kaynaklanan yaşam kaygısı yüzünden çocuklarının eğitime yeterince önem veremediğini belirtirken, çocuklarının belirli bir yaştan sonra eğitime devam etmektense fabrikalarda ve muhtelif işlerde çalışmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu süre içerisinde gerek mesleki yeterliklerini gerekse Almanca

bilgilerini geliştirmek zorunda olan vatandaşlarımız kendini yoğun bir koşturmacanın içerisinde bulmuştur. Nitelikli eğitime ise ancak üçüncü ve dördüncü kuşak olarak adlandırılan göçmen çocuklarının ulaşabildiği tespit edilmiştir. Bu süre içerisinde Milli Eğitim Bakanlığımıza bağlı eğitim müşavirlikleri ve eğitim ataşeliklerinin rolü de oldukça önem kazanmıştır. Bu birimlerce vatandaşlarımızın çocuklarına Türkçe ve Türk kültürü derslerinin verilmesi ve sosyal uyum çalışmalarına verilen önem Almanya'daki Türk kimliğinin mümkün olduğunca korunmasında nitelikli bir konumda bulunmuştur.

Röportaj etkinliğine katılanların bazılarının değindiği bir diğer nokta ise kimlik, aidiyet ve çifte kültür deneyimlerine dair örnekler olmuştur. Özellikle üçüncü kuşak gençlerden sonra milli kimliğinin ne olduğu ya da olması gerektiği sorunsalı içerisinde bir kimlik arayışında olan gençlerin çokça olduğu yapılan röportajlardan açıkça anlaşılmıştır. Gençlerin çoğunluğu köklerini inkâr etmese de kendini Alman olarak tanımlamayı tercih etmektedir. Birinci ve ikinci kuşak tarafından bunun sebebinin günümüz gençlerinin Türk kültüründen çok Alman kültürünü benimsemiş olmaları gösterilmektedir. Böyle bir ortamda genç neslin kendinden önceki nesillerden çok daha nitelikli iş dallarında çalışmaya başladığı ve sosyo ekonomik koşullarının ise babaları veya dedelerinden çok daha iyi olduğu görüşmüştür. Çünkü günümüz Almanya'sında doğum büyümüş olan Türkler ana dili olarak Almancayı, öz kültür olarak ise Alman kültürünü özümsemiş olarak büyümektedir. Tam da bu noktada ailelere düşen sorumluluk kadar devletimizde de önemli bir sorumluluk yüklenmiştir. Türkçe derslerinin ve kurslarının etkin bir şekilde kurgulanıp uygulama ikanı aranması Almanya'da eğitim temsilciliklerimizin yanı sıra dış işleri bakanlığımızın da önemli sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Röportajlar esnasında, birçok vatandaşımıza uygun ortam oluştuğunda Türkiye'ye dönmek isteyip istemedikleri sorulmuş, bu konuda olumsuz yanıt alınmıştır. Yani Türkiye'ye Dönüş ile ilgili düşünceler aslen birçok vatandaşımız tarafından yok olarak kabul görmüştür. Bunun en büyük sebepleri ekonomik sebepler olarak gösterilirken, ikinci olarak Almanya'nın sosyal devlet vasfının tercih ediliyor olması ve son olarak ise vatandaşlarımızın Türkiye'de "Almancı" kavramı kullanılarak kendilerini rencide edilmiş hissettiklerini belirtmeleridir. Aslen "ben bir Türküm, sadece hayatıma bu ülkede devam ediyorum diye mi bana Almancı diyorlar?" gibi cümleler sarf eden vatandaşlarımızın sayısının hiç de az olmadığını söylemek yanlış olmaz.

Yapılan röportajlardan ortaya çıkan bu sonuçlardan yola çıkarak Almanya'daki vatandaşlarımızın Türk ve Türklük algılarının korunması ve güçlendirilmesi için sadece o ülkedeki temsilciliklerimize değil, aynı zamanda Türkiye'deki vatandaşlarımıza da önemli görevler düşmektedir. Özellikle "Almancı" kelimesinin onları yabancılaştırıcı, ötekileştirici ve rencide edici bir kavram olarak kabul görmesinden dolayı kullanılmaması önerilir. Bu noktada önemli olan tüm yurttaşlarımıza ülkemize aidiyetlerini pekiştiren misafirperver ve kucaklayıcı bir tavır içerisinde davranılmasıdır.

Kaynakça

Akademik Çalışmalar

- Abadan-Unat, N. (2011). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa (güncellenmiş baskılar). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akgündüz, A. (1993). Labour migration from Turkey to Western Europe (1960–1974): A multidisciplinary analysis. *Capital & Class*, 17(1), 153–173. <https://doi.org/10.1177/030981689305100107>
- Asutay, H. (2021). *Türk-Alman Göçmen Edebiyatı*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Aydın, Y. (2014). Turkish Migration to Germany: Migration Policy and Integration. SWP Research Paper.
- Baran, I. (2010). Damga ve Sürekli Yabancılık: Almanya Türk Toplumu Örneği. *Eskişen*(56), 67-101.
- Becker, B. (2021). The primary effect of ethnic origin – rooted in early childhood? *Social Science Research*, 98, 102580. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2021.102580>
- Castles, S. (1986). The guest-worker in Western Europe: An obituary. *International Migration Review*, 20(4), 761–778.
- Crul, M., & Schneider, J. (2010). Comparative integration context theory: Participation and belonging in new diverse European cities. *Ethnic and Racial Studies*, 33(7), 1249–1268. <https://doi.org/10.1080/01419871003624068>

- Çarman, A. (2021, 30 10). *Göç süreci ve gençlik: Valiz Çocukları*. Yeni Hayat: <https://yeni hayat.de/goec-suereci-ve-genclik-valiz-cocuklari/> adresinden alındı.
- Diehl, C., Koenig, M., & Ruckdeschel, K. (2009). Religiosity and gender equality: Comparing native and Turkish populations in Germany. *Ethnic and Racial Studies*, 32(2), 338–360.
- Hartmann, J., & Stoetzer, L. F. (2016). Do second-generation Turkish migrants in Germany face glass ceilings? *Ethnicities*, 16(3), 1–23.
- Heckmann, F. (2008). Education and the integration of migrants. Bamberg: EFMS.
- Herbert, U. (1990). A History of Foreign Labor in Germany, 1880–1980: Seasonal Workers, Forced Laborers, Guest Workers. University of Michigan Press.
- İçduygu, A. (2009). International Migration and Turkey, 1950–2000. International Labour Organization Report.
- Kaya, A. (2000). *Berlin'deki Küçük İstanbul*. Büke Yayınları, İstanbul.
- Keskinel, B. (2025). *Türk-Alman Yazınında Dört Kuşak: Yazarlar ve Değişen Konular*. Tekirdağ Namık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.
- Kırmızı, B. (2016). Göçmen Türklerin Almanyada Yaşadığı Sorunların Dünü ve Bugünü. *Journal of Turkish Language and Literature (Littera Turca)*, 2(3), 145-156.
- Kristen, C., & Granato, N. (2007). The educational attainment of the second generation in Germany: Social origins and ethnic inequality. *Ethnicities*, 7(3), 343–366.
- Luthra, R. (2013). Explaining ethnic inequality in the German labor market. *European Sociological Review*, 29(5), 1095–1107. <https://doi.org/10.1093/esr/jcs081>
- Miller, J. (2018). Turkish Guest Workers in Germany: Hidden Lives and Contested Borders, 1960s to 1980s. University of Toronto Press.

- Öztürk, A. (2025). Göç Hikayeleri: Sinema Perdesinde Yaşamak. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 58-81.
- Schönwälder, K. (2013). Immigrant representation in Germany's political parties. *German Politics*, 22(3), 208-225.
- Wolf, K., & Mulder, C. H. (2016). Marriage migration versus family reunification among Turkish immigrants in Germany. *Population, Space and Place*, 22(6), 594-609. PMID: 27980353
- Zengin, E. (2010). Türk- Alman Edebiyatına Tarihsel Bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar. *Türkiyat Araştırmaları*, 12(12), 329-349.
- Politika raporları ve resmî kaynaklar
- Aydın, Y. (2016). The Germany-Turkey migration corridor: Refitting policies for a transnational age. Migration Policy Institute.
- Auswärtiges Amt. (2021, 29 Ekim). We called for workers, but people came: 60th anniversary of the Recruitment Agreement with Turkey.
- BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2005). The impact of immigration on Germany's society. Forschungsbericht 1.
- BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2017). Family reunification of third-country nationals in Germany. EMN Study (Working Paper 73).
- BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2018). Persons of Turkish origin in Germany (Working Paper 81).
- BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2021, 1 Mart). Skilled Immigration Act for qualified professionals.
- BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2024, 4 Temmuz). Zahlen zur Blauen Karte EU / EU Blue Card statistics.

- BAMF – Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (2025, 15 Ocak). Migrationsbericht 2023 / Migration Report 2023.
- BMI – Bundesministerium des Innern und für Heimat. (2024, 31 Mayıs). More incentives for urgently needed skilled workers: Points-based “Chancenkarte” starts.
- CEDEFOP. (2023). Skilled labour immigration act – Germany (policy timeline entry).
- DAAD – Deutscher Akademischer Austauschdienst. (2023/2024). Wissenschaft weltoffen.
- Destatis – Statistisches Bundesamt. (2023). Stay rates of international students and Blue Card holders. WISTA 4/2023.
- Destatis – Statistisches Bundesamt. (2024, 2 Mayıs). Erwerbsmigration im Jahr 2023 erneut stark gestiegen (Basin No. 177).
- Eurostat. (2025, 8 Mayıs). 89,000 EU Blue Cards issued in 2023; Germany accounts for 78%.
- EUAA – European Union Agency for Asylum. (2025). Latest asylum trends (monthly/annual).
- Gesetze-im-Internet (BMJ/BMJV). (t.y.). Aufenthaltsgesetz (Residence Act), §21 Self-employment.
- German Historical Institute. (1973/çevrim içi yayın). Foreign Worker Recruitment Ban (23 November 1973).
- German Historical Institute (GHI). (2024). Turkish Germans in the Federal Republic of Germany (intro).
- DOMiD – Dokumentationszentrum und Museum über die Migration in Deutschland. (t.y.). Recruiting “guest workers” (“Gastarbeiter”).

Göçün İzinde Almanya İzlenimleri

Doç. Dr. Harun Göçerler